

Idræt i et velfærdsperspektiv

- en governmentality-analyse af idrætsfagets bidrag til løsning af sundhedsproblematikker

Af Signe Bak Jensen og Pia Paustian
Københavns Universitet, Institut for Idræt
Opgave i Master i Idræt og Velfærd
Vejleder: Lone Friis Thing
Modul 4, Masterprojekt, 2. juni 2009

Abstract

In today's society, there is a great focus on health in general and subsequently a great focus on health in primary schools. The aim of this project is to highlight possible problems in changing the order of priorities of current objectives in the subject Physical Education in the primary school curriculum in light of the increasing health awareness.

This has us lead to the following problem statement: How does the subject Physical Education taught in primary schools contribute to a qualified solution of health issues in the welfare state?

In order to answer this question, we have focused on the underlying control of the curriculum. More specifically, we were provoked by the offensive manner of the Minister of Education in the media as well as his interest in physiological health in primary schools. Therefore, our aim was to examine and elucidate this control.

Consequently, our approach has been both theoretical as well as practical since we have had to collect new empirical data within the field. The theoretical framework of our analysis primarily consisted of Foucault's governmentality concepts, which we applied as our analytical tools forming the background of our qualitative interviews. We interviewed three professionals at different levels who we assume to possess both a great deal of knowledge about - and positions on - the role of physical education in solving health issues. Subsequently, in light of the analysis, we have evaluated and interpreted the perspectives, which the analysis contributed, to our overall problem.

From this, we conclude that physical education in primary schools can be part of the solution to the problems surrounding health awareness. Furthermore, we believe that the political view upon health could have a consequence on the teaching of physical education and the future health of the pupils, especially when it concerns being able to take action and make choices concerning their future.

The content of Physical Education lessons should be based on the broad concept of physical education as opposed to the narrow. The content, frames and the teaching itself should mirror

quality. This quality should in turn be compared with the broad positive health concept, and the measuring of this cannot be reduced to physiological health. First and foremost the teaching of psychical education in primary schools is about learning and educating with the aim of providing an incentive for a lifelong participation in physical activities. This must not be neglected. In light of this project, we can conclude that physical education and health can – and should – go hand in hand in a learning perspective provided the above conclusions are met.

Psychical Education in primary schools can contribute to solving the health issue – but it cannot solve the problem on its own.

It is our concluding comment that we also believe that the primary school as an institution should be highlighted as an arena for promoting health awareness. After the study and the analysis, a further question is raised, namely how the teaching of psychical education in primary schools should be considered and planned in order to achieve the health effects which are sustainable in the long term. Relevant areas for further research could be the actual content of the psychical education lessons, and also more abstract examinations of what psychical education lessons should entail in the future.

Having finished our analysis and discussion a question rises. Can additional research as to how Physical Education is taught in primary schools, contribute to achieve health promoting effects in a sustainable perspective? In our opinion, the politicians have sufficient evidence to take action and to implement interventions that uses this research.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	1
2. Problemformulering.....	4
3. Begrebsafklaring	5
3.1 Diskurs.....	5
3.2 Sundhed	5
3.3 Sundhedsfremme og forebyggelse.....	5
3.4 Idræt	6
3.5 Fysisk aktivitet	6
4. Afgrænsning og læsevejledning	7
5. Baggrund	8
5.1 Velfærdsstatens udvikling og opgaver	8
5.1.1 Velfærdsstaten - hvor er den på vej hen?	8
5.1.2 Danmark i et globalt perspektiv	9
5.2 Den danske folkeskoles opgaver	10
5.2.1 Idræt i folkeskolen	11
5.2.2 Det brede idrætsbegreb og forskellen på foreningsidræt og skoleidræt.....	11
5.2.3 Sundhedsundervisning	12
5.3 Sundhedsdiskurser	12
5.3.1 Sundhedsdiskursen i skolen	13
5.3.2 Den sundhedsfremmende skole	13
5.3.3 Sundhedsdiskursen i sundhedssystemet	14
5.3.4 Hvad er sundhed?	15
5.3.5 Sammenfatning	16
6. Teori.....	17
6.1 Politik i sundhed – om viden, magt og styring.....	17
6.1.1 Definition af government	17
6.1.2 Magten er produktiv	17
6.1.3 Styring, magt og Foucaults analyse-begreber	18
7. Metode	20
7.1 Hvorfor Governmentality analyse?	20
7.2 Hvorfor det kvalitative forskningsinterview?	21
7.3 Gadamer – mellem forforståelse og forståelse	24
7.4 Egne forforståelser	25
8. Analyse	27
8.1 Diskursbegrebet	27
8.2 Magtteknologi	32

8.3 Selvteknologi	35
9. Diskussion.....	42
9.1 Idrætsfaget – en del af verdens bedste folkeskole?.....	42
9.2 Idræt som mål eller middel?.....	43
9.3 Sundhedsdiskursen i den danske folkeskole – fra et bredt til et snævert idrætsbegreb?	44
9.4 Sektorernes sammenspil	45
9.5 Piben har fået en anden lyd?	47
9.6 Motivation for idræt.....	47
9.7 Ulighed i sundhed – livsstil eller levevilkår?	49
10. Metodekritik	51
10.1 Validiteten af det kvalitative interview.....	51
10.2 Vore og informanternes forforståelser	51
10.3 Valg af teoriramme.....	52
11. Konklusion	53
12. Perspektivering.....	54
13. Litteraturliste.....	56

1. Indledning

Den danske folkesundhed er kommet i fokus. Som aldrig før bliver der talt om BMI, inaktivitet og civilisationssygdomme. Tv, blade og aviser indeholder mængder af information om danskernes sundhedstilstand, og hvad der kan gøres for at forbedre den. Bedre kost og motion ses ofte som en del af løsningsforslagene. Medarbejdere tilbydes et sundhedstjek og sund mad i kantinen som en del af personalegoderne af den ene eller anden årsag og begrundelse. Idræt kobles til sundhed og tænkes flere steder som et tværsektorielt anliggende i løsningen af velfærdsstatens problematikker på sundhedsområdet og som en del af løsningen på de hastigt voksende udgifter i sundhedssektoren (Regeringen 2002). Med andre ord føres der i dag en sundhedsdiskurs i danske medier og i dansk politik, som har stor indvirkning på den måde vi, og også resten af den danske befolkning, forholder sig til den danske folkesundhed. Blandt andet ses flere strategier og interventioner på forskellige planer i velfærdsstaten Danmark. På regeringsniveau ses undervisningsministerens interesse for idrætsfaget i gymnasiet og folkeskolen gennem Bertel Haarders medvirken i tv programmer og udtalelser i dagspressen. Der er vedtagelsen af Folkesundhedsprogrammet 'Sund hele livet', hvor social lighed i sundhed vægtes som et væsentligt mål. 'Sund hele livet' fremhæver, at skolen har et betydeligt udviklingspotentiale som forebyggelsesmiljø. Der er kravet om mad- og måltidspolitikker i institutioner. I kommunerne arbejdes der intenst med de sundhedsforebyggende og sundhedsfremmende opgaver, som de er blevet tildelt efter Kommunalreformen. På institutionerne kæmper man for at indføre og implementere de tiltag, som regeringen, WHO og andre instanser interesserer sig for og lovgiver om. I de nationale mål og strategier er tanken, at ansvaret for folkesundheden ligger både hos den enkelte, i det fælles og i kraft af partnerskaberne.

Vi mener, at alt dette kan ses som tegn på, at folkeskolen og især idrætsfaget i højere grad ses som mulighed for at få sundere børn og unge. Kan man tale om et diskursskifte fra idræt som dannelsesfag til et fag med fokus på at fremme den fysiologiske sundhed?

Den sociale ulighed i Danmark er voksende (Mandag Morgen 2006: 35). Statistikkerne taler deres tydelige sprog, når vi oftere og oftere læser, at der er en social slagside i forhold til sundhed. I runde tal kan en højtuddannet 30-årig se frem til at leve ca. 7 år længere end en kortuddannet (Klarlund 2008).

Ifølge Mandag Morgens debatoplæg (2006) kan og bør væksten i ulighed bremses ret hurtigt. Væksten i ulighed hænger nøje sammen med civilisationssygdomme og burde derfor kunne mindskes, bl.a. forudsat at livsstilsbetragtningen droppes. Debatoplægget fra Mandag Morgen anfører en lang række indvendinger mod betegnelsen livsstilssygdomme. Livsstilssygdomme bør ikke anvendes som eneste årsag og syn på sundhedsproblematikkerne. Mandag Morgen argumenterer for, at det i stedet bør hedde civilisationssygdomme, da disse problematikker i høj grad handler om levevilkår.

Livsstilssygdomme bør omdøbes til civilisationssygdomme, fordi det er den moderne civilisation med dens effektive produktion og distribution af tobak, alkohol og mad – og med den systematiske fjernelse af muskelbaseret arbejde – der i dag skaber de store sundhedsproblemer
(Mandag Morgen 2006: 9).

Modsat kan der filosoferes over, om Mandag Morgen ville kalde samfund, hvor diabetes, overvægt og inaktivitet, for uciviliserede.

Perspektivet for forebyggelse og sundhedsfremme mener vi derfor med fordel kunne være strukturelle indsatser med den begrundelse, at det skal ramme bredt i befolkningen og ikke kun i de områder, hvor de bedrestillede borgere bor.

Debatoplægget angriber den forebyggelsesindsats, Danmark igennem mange år har praktiseret, for ikke at tilgodese de laveste sociale klasser, men i stedet fokuserer på middel- og overklassen.

Signild Vallgårdas synspunkter nærmer sig Ugebrevet Mandag Morgens i tankerne om at livsstilssygdomme er en misvisende betegnelse og at løsningen på problemet må findes i den politiske styring (Vallgård 2005). Hun bidrager derfor til diskussionen om ulighed i samfundet ved at sige,

...at den måde et politisk problem bliver forstået på, har stor betydning for den politik der føres

(Vallgård 2005). Med det henviser hun til, om problemløsning af social ulighed tænkes på et individniveau eller på strukturniveau, samt at tænkningen får konsekvenser for valg af løsninger samt for udfaldet.

Vallgårdas budskab er, at den politiske styring bør fokusere på løsninger, der handler om levevilkår frem for livsstil, men også at de to unægtelig hænger sammen. Der skal tænkes i uni-

verselle løsninger, så der ikke kun interverneres i forhold til udsatte grupper. F.eks. er det naivt at antage, at udsatte grupper vil henvende sig på eget initiativ (Vallgård 2005).

Regeringens plan 'Sund hele livet' ser vi som et tegn på ønsket om at intervenere overfor alle befolkningsgrupper, hvorfor der i øjeblikket er fokus på institutionsniveauet, fordi man der møder alle dele af befolkningen.

Problematikkerne omkring social ulighed i sundhed optager os. Vi mener, at folkeskolen vil være et godt sted at intervenere og sundhedsfremme.

Med velfærdsstatens krise og problematiseringen af samme op gennem 90'erne ser vi en radikaliserings af idrættens sundhedspolitiske betydning (Thing og Ottesen 2008). Ofte ses idræt som middel til at løse flere af velfærdsstatens problemer og ikke som mål i sig selv. Set i et historisk perspektiv har idrætsfaget ofte været middel til forskellige mål. Der har været fokus på bondens sundhed, hygiejne, krig og kamp og nu sundhed. På den måde har idrætten nu igen fået en anden rolle end hidtil. Dette skaber mange spændinger i de nye partnerskabssamarbejder mellem stat, marked og civilsamfund, men kan også få konsekvenser for idrætsbegrebet og måden, hvorpå idrættens kvaliteter anskues. Fx ses flere aktører på banen i forhold til folkeskolens idrætsundervisning – kan disse bidrage med kvalificerede didaktiske, pædagogiske undervisningsforløb? Eller transformeres skoleidrætten til noget andet end dens egentlige formål, når disse interessenter gør deres indtog?

På baggrund af disse tanker og overvejelser om folkeskolens og ikke mindst idrætsfagets rolle i velfærdsstatens syn på løsning af sundhedsproblematikker, ønsker vi at analysere, om der er tale om et skifte i synet på idrætsfagets andel i sundhed, samt hvorledes lovgiverne og interessenterne tænker om og påvirker denne sundhedsdiskurs. Med denne analyses resultater i mente ønsker vi, at diskutere folkeskolen som arena for sundhedsfremme og idrætsfagets fremtid. Hvilke opgaver indenfor sundhed kan folkeskolen og idrætsfaget reelt løse? Dette leder os til følgende problemformulering:

2. Problemformulering

Hvordan kan idræt i folkeskolen bidrage til kvalificeret løsning af velfærdsstatens sundhedsproblemer?

3. Begrebsafklaring

I nærværende masterprojekt anvendes flere begreber. Vi har valgt at definere nedenstående.

3.1 Diskurs

Diskurs er sprogbrug og brug af sproget i forhold til sociale, politiske og kulturelle formationer, dvs. strukturer, institutioner og normer. Diskurs er sprog, som afspejler social orden og skaber individers samkvem med samfundet (Ibsen 2009).

I nærværende masterprojekt anvendes begrebet diskurs også senere i forbindelse med Foucaults governmentality-analyse. Vi betragter begrebet som en del af analyseredskabet og ønsker således ikke i denne opgave at foretage eller præsentere en diskursanalyse. Vi anvender begrebet i tilknytning til måden at anskue sundheds rolle i idrætsundervisningen.

3.2 Sundhed

Da opgaven bl.a. fokuserer på, hvorvidt sundhed har fået en større rolle i idrætsfaget, finder vi det nødvendigt at definere sundhed som begreb. Vi læner os op ad WHO's definitioner:

Sundhed er en ressource, der giver overskud i hverdagen og ikke målet med livet (The Ottawa Charter 1986).

I Medicinsk Sociologi definerer Lars Iversen sundhed ud fra WHO som:

Sundhed er en tilstand af fuldkommen legemlig, sjælelig og socialt velvære og ikke blot fravær af sygdom og gener (Iversen m.fl. 2002).

3.3 Sundhedsfremme og forebyggelse

The Ottawa Charter 1988:

Sundhedsfremme er den proces, som gør mennesker i stand til i højere grad at være herre over og forbedre deres sundhedstilstand. For at nå en tilstand af fuldstændig fysisk, psykisk og socialt velbefindende.

Ifølge WHO er sundheden tilstand af fuldkommen fysisk, mental og social velvære – ikke kun fravær af sygdom. Sundhed er således mere end blot det, at man ikke er syg. Sundhedsfremme

og forebyggelse overlapper hinanden ifølge Lars Iversen (2002). Forebyggelse har til formål at fjerne sygdom og ubehag og er således rettet mod den negative side af sundhedsbegrebet. Sundhedsfremme er rettet mod den positive side. Den omfatter også forebyggelsen, men har et langt mere ambitiøst sigte, idet den også vil øge den positive sundhed (Iversen m.fl. 2002).

3.4 Idræt

Idræt defineres bredt og dækker over udbuddet af organiserede, frivillige fysiske aktiviteter og dækker også over folkeskolens lektioner i fysisk aktivitet (Kryger Pedersen 2004). Idræt kan defineres som legemsøvelser med fysisk aktivitet for at få motion og rekreation, ofte med konkurrence efter visse regler. Begrebet idræt indbefatter også visse ikke-konkurrenceprægede aktiviteter, f.eks. motionsidrætter som jogging, stavgang og aerobics. Til tider anvendes idræt synonymt med sport, men idræt skal anskues bredere end sport.

3.5 Fysisk aktivitet

Historisk set har der været anvendt flere begreber for det at bevæge sig. Disse har bl.a. været idræt, sport, motion og fitness. I de sidste ti år er konstruktionen fysisk aktivitet blevet en ofte anvendt betegnelse i flere sammenhænge. Fysisk aktivitet kan defineres som: Ethvert muskelarbejde, der forøger energiomsætningen (Klarlund 2005).

Denne opgave skelner mellem begreberne idræt, sport, fitness og fysisk aktivitet.

4. Afgrænsning og læsevejledning

Nærværende masterprojekt er opbygget således, at vi overordnet redegør for velfærdsstatens udvikling og opgaver. Dernæst har vi valgt at beskrive folkeskolens opgave med fokus på idrætsfaget, endvidere belyser vi sundhedsdiskurserne indenfor sundhedsområdet og på skoleområdet. Som vores hovedteoretiker og begrebsramme anvender vi Michel Foucault og governmentality. Af empiri har vi interviews og forskellige tekster som udfoldes i analysen. Efter metodeafsnittet har vi en sammenfatning af vores resultater, inden vi påbegynder analysen. Ud fra resultaterne og analysen ønsker vi at diskutere vores problemstilling. Sluttelig konkluderer vi og endelig er der sidst i opgaven en perspektivering af opgavens problemstillinger.

5. Baggrund

5.1 Velfærdsstatens udvikling og opgaver

5.1.1 Velfærdsstaten - hvor er den på vej hen?

Når vi med denne opgave ønsker at problematisere den sundhedsdiskurs, der føres overfor folkeskolen med fokus på idrætsfaget, er det vigtigt at se diskussionen i en større sammenhæng.

I Danmark har vi den velfærdsmodel, der kaldes den Skandinaviske Model (Andersen 2004). Denne er kendetegnet ved bl.a. have et stærkt og politisk uafhængigt foreningsliv. Dette er særegent for de nordiske lande. Idræt og sport er noget danskerne dyrker i deres fritid. Den danske idrætskultur går mange år tilbage, hvor bønderne var nogle af de første, der mødtes i de lokale forsamlingshuse og dyrkede gymnastik (Ibsen 2000). På den måde skiller Danmark sig ud fra mange andre lande.

Den danske velfærd har ofte været og er igen til debat i øjeblikket (Pestoff 1996). Opgaverne inden for og grænserne mellem Stat, Marked og Civilsamfund flytter sig, og får konsekvenser på mange områder (ibid). Nærliggende er det her at kigge på og forstå, at konsekvenserne for disse ændringer påvirker sundhedsdiskurserne, der føres over for skolen.

Tidligere lå ansvaret for sundhed i regionerne, men qua Kommunalreformen i 2007 er dette ansvar nu placeret hos kommunerne (Kommunalreformen 2007). Dette betyder, at den enkelte kommune nu skal forvalte sundhedsfremmende og forebyggende opgaver. Det er nu op til kommunerne at sætte fokus på sundhed, og i kølvandet på dette følger der et regeringskrav om at løfte de sundhedsmæssige opgaver i fællesskab med bl.a. idrætsforeningerne (Kommunalreformen 2007). Dette åbner op for nye samarbejdsområder, metoder og projekter men også konflikter, da foreningerne let kan føle, at idrætten træder i baggrunden og kommer til at stå i skyggen af de medicinske sundhedsmæssige opgaver – at idræt bliver et middel frem for målet. En konflikt vi vender tilbage til senere.

Opgavens problemformulering ønsker at svare på, hvordan idræt i folkeskolen kan bidrage til kvalificeret løsning af velfærdsstatens sundhedsproblemer. Velfærdsstatens sundhedsproblemer, skal i denne sammenhæng forstås bl.a. som ønsket om: Middellevetiden skal øges, og

kvaliteten af levetiden skal forbedres, samtidig prioriteres en reduktion af den sociale ulighed (Regeringen 2002).

5.1.2 Danmark i et globalt perspektiv

Løfter vi blikket fra Danmark, er vi og resten af verden i disse år vidne til en af de største finansielle kriser. Finanskrisen er i følge Ugebrevet Mandag Morgen ikke en isoleret og tidsafgrænset krise (Mandag Morgen 2008). Den er en af syv gensidigt forbudne globale megakriser, der virker som en ond spiral. For at imødekomme alvorlige fremtidige konsekvenser, er det nødvendigt, at udvikle holdbare og fælles løsninger, da kriserne er globale og sammenvævede. Denne globale udvikling er Danmark også en del af.

Den danske velfærdsstat har i de seneste 10 til 25 år gennemgået nogle betydningsfulde forandringsprocesser, som har og får konsekvenser for velfærdsstatens overlevelse (Kaspersen 2008). Disse er en intensivering af internationaliseringsprocesserne, globalisering og europæiseringen, hvor Europa styrkes qua samarbejde og det igangværende ven/fjende-billede som verden har oplevet efter d. 11. september 2001 (Kaspersen 2007: 210). Alle tre forandringsprocesser bidrager til at skabe ændrede vilkår for stat og samfund og influerer på stat-samfund-relationen og forholdet mellem dem. Ifølge Lars Bo Kaspersen kommer det til udtryk i statens skift i magtrelationer, hvis primære opgave det er at sikre velfærdsstatens overlevelse (Kaspersen 2007: 210).

Førnævnte intensivering af internationaliseringsprocesserne ses, af en stor del af den politiske og økonomisk elite, som en kritisk konjunktur, hvilket Kaspersen bruger som begreb dækkende over en stor krise, eksempelvis som krisen i 70'erne (Kaspersen 2008). Nærliggende er det at kalde den igangværende finanskrisen for en kritisk konjunktur. Rådene fra den økonomiske og politiske elite er at anvende magtstrategier, der giver aktive borgere modsat passive borgere. Dertil bruger regeringen forskellige redskaber, der øger den aktive indsats. Disse kan være: Uddannelse, efteruddannelse og omskoling, færre i skåne- og flexjob, infrastruktur og partnerskaber etc. (Kaspersen 2008). Kort sagt indføres flere reformer og udformes flere strategier end tidligere, der skal skabe innovativ arbejdskraft som er internationalt orienteret (Regeringen 2006). Samtidig er der et ønske om, at flere skal ud på arbejdsmarkedet, og de skal blive der længere.

Denne oprustning ses også på skoleområdet. En del af tendenserne kan ses af Regeringens strategi for 'Danmark i den globale økonomi', hvor verdens bedste folkeskole er et af de vigtigste initiativer (Regeringen 2006). Opgavens analysedel vil beskæftige sig med de magtstrategier, der anvendes. For ifølge Lars Bo Kaspersen er denne magt ikke længere kendetegnet ved at være instrumental, men despotisk (Kaspersen 2008). Dvs. at den magtanvendelse Danmark har brugt siden 1870'erne med forhandling og dialog, åbenbart ikke er gældende længere.

5.2 Den danske folkeskoles opgaver

Den danske folkeskole som uddannelsessystem bygger på idealerne om læring og dannelse og har ansvar for, at eleverne bl.a. udvikler handlekompetence, så de kan begå sig i et demokratisk samfund. Dette er skolens fundamentale opgaver, som ses i nedenstående formålsparagraf for folkeskolen.

§ 1. Folkeskolen skal i samarbejde med forældrene give eleverne kundskaber og færdigheder, der: forbereder dem til videre uddannelse og giver dem lyst til at lære mere, gør dem fortrolige med dansk kultur og historie, giver dem forståelse for andre lande og kulturer, bidrager til deres forståelse for menneskets samspil med naturen og fremmer den enkelte elevs alsidige udvikling.

Stk. 2. Folkeskolen skal udvikle arbejdsmetoder og skabe rammer for oplevelse, fordybelse og virkelyst, så eleverne udvikler erkendelse og fantasi og får tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.

Stk. 3. Folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

(Lovbekendtgørelse nr. 1195 UVM 2006).

I relation til denne opgaves problemformulering er det væsentligt at belyse fagformålet for faget idræt og det timeløse fag sundhed.

Figur 1

5.2.1 Idræt i folkeskolen

Idrætsfaget rummer på lige fod med skolens andre fag mål om færdigheder og kundskaber såvel som læring og dannelse (Formålsparagraffen 2006). Der har igennem længere tid været en tendens til, at idræt har været et fag med lav status. I praksis dækkes faget ofte af ikke-uddannede idrætslærere og holdningen til mål og indhold differentierer meget fra skole til skole (Eva-rapporten 2004).

Undervisningsminister Bertel Haarder hilser dog en anmodning fra Danmarks Idrætslærerforening, om at idræt skal være et prøviefag på lige fod mod skolens resterende praktisk/musiske fag, velkommen i Politikken 17. marts 2009. Dette kan være et skridt i retningen af et statusløft til faget.

5.2.2 Det brede idrætsbegreb og forskellen på foreningsidræt og skoleidræt

Udgangspunktet for folkeskolens idrætsundervisning er det brede idrætsbegreb, dette ses i formålet for faget:

Formålet med undervisningen i idræt er, at eleverne gennem alsidige idrætslige læringsforløb, oplevelser, erfaringer og refleksioner opnår færdigheder og tilegner sig kundskaber, der medfører kropslig og almen udvikling.

Stk. 2. Eleverne skal have mulighed for at opleve glæde ved og lyst til at udøve idræt og udvikle forudsætninger for at forstå betydningen af livslang fysisk udfoldelse i samspil med natur, kultur og det samfund og den verden, de er en del af. Eleverne skal opnå indsigt i og få erfaringer med vilkår for sundhed og kropskultur.

Stk. 3. Undervisningen skal give eleverne forudsætninger for at tage ansvar for sig selv og indgå i et forpligtende fællesskab.

Sammenligner vi skolens idrætsundervisning med den frivillige idræt, ser vi at skolens og faget idræts mål er markant anderledes end foreningsidrættens på flere områder. For det første er der nationale mål for indholdet i skolen, dernæst er der kravet om alsidighed overfor specialisering og endelig er der aspektet omkring køn. Kort kan man sige at målene, kravene og præmisserne er forskellige. Men i en idrætskultur som den danske kan fritidsidrætten ikke erstatte skoleidrætten, og skoleidrætten ikke erstatte fritidsidrætten (Sørensen og Koch 2007). Som eksempel kan forskellen på forenings- og fritidsidræt (utilsigtet og tilfældig opdragelse) og skoleidræt (tilsigtet og målrettet opdragelse) opstilles således:

Figur 2

Skolen	Fritid
Obligatoriske nationale mål for indhold (Fælles mål)	Ingen officielle krav om mål for indhold
Bygget op omkring alsidighed	Ofte bygget op omkring specialisering
Ofte kønsintegreret	Ofte er kønnene adskilt
Ofte lærere af ens eget køn	Tilfældigt om det er en mand eller kvinde som træner/instruktør

(Sørensen og Koch 2007)

5.2.3 Sundhedsundervisning

Faghæfte 21 'Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab' er som titlen antyder et faghæfte om bl.a. sundhed (UVM 2009). Faghæfte 21 er ikke et faghæfte til et enkelt fag, men til et timeløst fag. Hensigten er, at det er op til skolerne selv at integrere sundhed i skolens øvrige fag eller som eksempelvis et tværfagligt emne. Et sådant tiltag pålægger den enkelte skole, skoleleder og ofte den enkelte lærer, at tage ansvaret for at integrere sundhed i undervisningen og skolens daglige liv.

5.3 Sundhedsdiskurser

Et moderne samfund er differentieret i funktionssystemer med hver deres opgaver, metoder, succes- og evalueringskriterier mm. I forhold til sundhedsdiskurser vil der naturligt være for-

skellige diskurser i forhold til hvilket område, der er tale om. Fx er der fra regeringens folkesundhedsprogram 'Sund hele livet' en bestemt diskurs for, at den enkelte bør tage ansvar for egen sundhed, men også at det er en opgave, som vi skal være fælles om at løfte gerne gennem partnerskabssamarbejde (Regeringen 2002). Samtidig har regeringsprogrammet sundhed for alle i fokus, hvorfor institutionsniveauet er aktuelt. Et andet eksempel kunne være kommunerne, som iværksætter kampagner og interventioner med fokus på kost og motion. Disse tiltag er på samme måde bygget op over bestemte metoder, succes- og evalueringskriterier.

5.3.1 Sundhedsdiskursen i skolen

Skolen, som del af uddannelsessystemet, har som ydelse undervisning og som outcome læring/dannelse, hvilket betyder, at sundhedsdiskursen i skolen handler om undervisning, læring, dannelse og handlekompetence. Derfor er det relevant for os at undersøge, hvad målet egentligt er med eleverne. Hvad er det for et outcome, der ønskes? I formålsparagraffen står skrevet, at vi uddanner til selvstændige, demokratiske borgere, der kan udvikle handlekompetence, så de kan tage vare på sig selv (Formålsparagraffen). Ligeledes står der i faghæfte for idræt, at faget skal *uddanne til livslang idrætsdeltagelse* (UVM 2009). Dvs. skolens opgave er, qua undervisning at give eleverne gode vaner inden for idræt og fysisk aktivitet - at give dem lyst til livslang idrætsdeltagelse (UVM 2009).

5.3.2 Den sundhedsfremmende skole

Igennem de sidste 10- 15 år har der været udviklingsarbejder i gang omkring den sundhedsfremmende skole. Her har mantraerne været det brede, positive sundhedsbegreb og handlekompetence. Det har afstedkommet, at sundhed er kommet på dagsordenen i folkeskolen. Der er kommet fokus på sundhed og på, hvad sundhed er og ikke er, og hvordan man kan arbejde med sundhed i skolen.

Gennem flere udgivelser ses en fokusering på sundhed i skolen. Bl.a. har undervisningsministeriet udgivet en række temahæfter i 2008. Et af dem hedder 'Inspiration til folkeskolens sundhedsundervisning' og har undertitlen 'Sund hele livet' (UVM 2008). På første side kan man læse:

Lærerne i folkeskolen skal inspireres til at undervise på en sådan måde, at eleverne bliver i stand til at skabe sundhedsmæssige forandringer for sig selv og andre.

I Forebyggelseskommissionens 'Vi kan leve længere og sundere' fra april 2009 er en af anbefalingerne i forhold til fysisk aktivitet:

Børn i 0. til 10. klasse skal være fysisk aktive mindst en time dagligt i løbet af skoledagen. Mulighederne herfor varierer på tværs af klassetrin og omfatter udover idrættimer aktiviteter, der kan indarbejdes i undervisningen, i SFO eller fysisk aktivitet i frikvarterer.

Rapporten påpeger, at folkeskolen og SFO er centrale steder for fremme af gode vaner i forhold til fysisk aktivitet (Forebyggelseskommissionen 2009: 18).

Sundhedsstyrelsen bidrager til diskursen ved i udgivelsen 'Forebyggelse af overvægt med skolen som arena' i forordet at skrive:

Skolen er en oplagt arena for massestrategisk forebyggelse af overvægt blandt børn. I hverdagen tilbringer børn en stor del af deres vågne timer i skolen og eventuelt også i skolefritidsordninger. Disse institutioner har derfor stor betydning for børnenes daglige aktiviteter herunder betingelserne for de måltider, der indtages i skoletiden, og mulighederne for fysisk aktivitet.

Senere i rapporten nævnes idrætsundervisningen konkret som et af de områder, hvor der kan arbejdes med sundhedsfremme og forebyggelse af overvægt (Lissau 2006:13). Begrundelsen er at de undersøgte studier som har positive effekter på overvægt, involverer en form for undervisning, der indebærer fysisk aktivitet.

5.3.3 Sundhedsdiskursen i sundhedssystemet

Sundhedssektoren har som ydelse sundhed og som outcome sunde borgere, hvilket betyder, at sundhedsdiskursen i sundhedssektoren handler om sygdomsforebyggelse og sundhedsadfærd.

Figur 3	Sundhedssystemet	Skolesystemet
Målgruppe	Borgere	Elever
Opgave	Sundhedsfremme og forebyggelse	Elevens alsidige personlige udvikling
Outcome	Raske borgere	Dannede elever
Mål	Sundhedsadfærd	Handlekompetence
Ydelse	Sundhed	Undervisning

5.3.4 Hvad er sundhed?

Af foregående afsnit udspringer naturligt spørgsmålet og diskussionen om, hvad sundhed er. I begrebsafklaringen definerer vi sundhed ud fra WHO. I faghæftet for sundhed tages der udgangspunkt i Det brede positive sundhedsbegreb. At sundhedsbegrebet er "bredt" betyder, at både livsstil og livsvilkår har betydning for sundheden. At det er "positivt" betyder, at sundhed ikke kun handler om fravær af sygdom men også om livskvalitet og velvære, både fysisk, psykisk og socialt (Faghæfte 21).

Figur 4

	Negativt (fravær af sygdom)	Positivt (livskvalitet og fravær af sygdom)
Snævert (fysisk)	1	2
Bredt (fysisk og levestil)	3	4

(Faghæfte 21)

I figuren er de fire sundhedsbegreber sat ind i et skema. Den vandrette dimension drejer sig om forskellen på et positivt og et negativt sundhedsbegreb. Den lodrette dimension drejer sig om forskellen på et bredt og et snævert sundhedsbegreb.

Signild Vallgård rejser i sit indlæg om sundhedsfremme og forebyggelse et relevant spørgsmål ved at spørge, om vi egentligt er enige om, hvad sundhed er (Vallgård 2005)? For hvorledes styres eleverne i retning af at blive sundere, hvis der ikke er enighed om, hvad sundhed er? Det faktum, at der hersker uenighed om, hvad sundhed er, vedrører opgavens problemstilling. Vallgård citeres for:

Hvis politikerne ikke er enige om, hvad sundhed er, er det pt. nemmere at fremme sundhed end at sundhedsfremme (Vallgård 2005).

En sådan udtalelse synes der at kunne findes belæg for, når vi kigger nærmere på den politiske diskurs over for sundhed i folkeskolen.

5.3.5 Sammenfatning

Vi taler altså om to sundhedsdiskurser, som komplementerer hinanden, for så vidt hver sundhedsdiskurs er det dominerende rationale i eget funktionssystem, men også konkurrerer med hinanden, for så vidt de forsøger at dominere hinandens domæner. Dette pointeres, fordi det er væsentligt at se sundhedsdiskursen i skolen og sundhedsdiskursen i sundhedssektoren som forskellige, fordi de som sagt repræsenterer to forskellige funktionssystemer.

6. Teori

6.1 Politik i sundhed – om viden, magt og styring

6.1.1 Definition af government

Foucaults korte definition af begrebet government er udtrykket *conduct to conduct*. *Conduct* betyder at føre, dirigere eller guide og kan betegne en eller anden form for kalkulation af, hvordan dette skal foregå. Mitchell Dean udvider definitionen til:

Styring kan være en hvilken som helst form for kalkuleret og rationel aktivitet. Den udføres af en mangfoldighed af teknikker og vidensformer og søger at forme vores adfærd ved at operere gennem vores ønsker, interesser og overbevisninger. Styring udøves med henblik på specifikke, men skiftende mål og har relativt uforudsigelige konsekvenser, effekter og resultater (Dean 2006: 43).

Michel Foucault har ikke nogen egentlig teori men kredser om temaerne magt, viden og subjektivitet (Hermann 2000: 83). Således bliver Foucault interessant for os i denne opgave, da vi ønsker at undersøge de mekanismer mellem magt og viden, der er på spil i styringen af at få borgerne til at ville ”det rigtige”. Foucaults omdrejningspunkt er at analysere moderne magtformer – og Foucault ser på politik som et styringsredskab.

Governmentality-analysen sætter fokus på ”hvordan-spørgsmål”. Således bliver de centrale spørgsmål i en analyse af moderne styring: Hvordan vi styrer og bliver styret inden for forskellige regimer, og hvilke forhold der betinger, at sådanne regimer kan opstå, videreføres eller transformeres (Dean 2006: 61). Subjektet formes af magtteknologier rettet mod det ”udefra” og af selvteknologier, som subjektet retter mod sig selv. Denne kobling af magt kendetegner governmentality (Mik-Meyer og Villadsen 2007: 38).

6.1.2 Magten er produktiv

Ifølge Foucault er moderne, liberal magtudøvelse en skabende magt, der søger at fremelske, opdyrke og stimulere bestemte evner hos borgerne. Den moderne magt er på en gang individualiserende og totaliserende (Mik-Meyer og Villadsen 2007: 17). Med dette forstås, at den moderne stat griber ind i kollektivets liv ved ex. kampagner, skatter og lovgivning og på den

anden side tilstræber at få den enkelte til at tage hånd om eget liv ex. på sundhedsområdet. I nærværende masterprojekt undersøger vi folkeskolen og de teknologier og diskurser, der er på spil, netop i forhold til denne produktive magt, der ønsker at bibringe individer bestemte kapaciteter, handlemåder, selvforhold og måske afrette dem (ibid).

Magt og viden implicerer og forudsætter hinanden og vil i enhver social relation genfinde en dynamisk vekselvirkning mellem disse aspekter, magt og viden skal derfor anskues som uadskillelige (Lindgren 2007: 341).

Foucaults magtfremstilling adskiller sig fra den magt, som normalt gestaltes indenfor den politiske teoris område.

Figur 5

Den juridisk – politiske model	Foucaults model
- magt besiddes	- magt udøves
- magt strømmer ned fra en centraliseret kilde	- magt analyseres som en strøm nedefra
- magt er primært regressivt	- magt er primært produktiv

6.1.3 Styring, magt og Foucaults analyse-begreber

For at kunne undersøge og analysere magt og styring i velfærdsstaten har Foucault, med udgangspunkt i at mennesket i den vestlige kultur har gjort sig selv til subjekt, følgende begreber han anvender.

1. diskurs
2. magt og magtteknologier
3. selv-styring og selvteknologier

Her følger en kortere redegørelse af begreberne ud fra Magtens former af Mik-Meyer og Vil-ladsen 2007.

- Diskurs handler om, hvordan mennesket bliver objekt i videnskabelige og kva-si-videnskabelige diskurser. Om hvordan mennesket gøres til genstand for vi-

den og om hvordan denne viden er snævert forbundet med sociale og magtmæssige forhold.

- Magt og magttechnologier handler om de praktiske instrumenter og institutionelle procedurer, som bruges til at styre mennesker med.
- Selvstyring og selvtechnologier handler om, hvordan mennesket gør sig selv til genstand for sin egen styring.

7. Metode

Formålet med vores undersøgelse er at afdække, hvorvidt idrætsundervisningen i folkeskolen kan bidrage til løsning af velfærdsstatens sundhedsproblemer. I analysen vil vi fokusere på, hvorledes idræt i folkeskolen tænkes ind i sundhedspolitiske løsninger set fra vores interviewpersoners vinkel i relation til governmentality-begreberne. Således vil vi afprøve vores tese om diskursskifte i idrætsfagets indhold, i forhold til en øget prioritering af idræt som middel til sundhed, ved at sammenholde vores teori med vores indsamlede data i interviewene, artiklerne og kronikkerne.

Baggrundsstoffet og vores teoretiske ramme er dels litteratur fra pensum, dels ny litteratur fundet og læst til netop denne opgave. Den empiriske del består af interviews med tre forskellige informanter, udvalgt på baggrund af ønsket om en repræsentation af niveauerne, som opererer på skoleidrætsområdet. For at understøtte de kvalitative interviews anvender vi litteratur, artikler og kronikker samt UVMs hjemmeside med de nye Fælles Mål i idræt og sundhed og WHO's hjemmeside. For at kunne besvare den overordnede problemstilling har vi udfærdiget en række analyse spørgsmål, der stiller skarpt på de forskellige perspektiver, forskellige niveauer og interesser kunne have på, hvordan idrætsfaget i folkeskolen kan bidrage til kvalificeret løsning af velfærdsstatens sundhedsproblemer. Disse personers holdninger, meninger og viden kan hjælpe os til en senere forståelse og fortolkning af de problematikker, som bidrager til at besvare den overordnede problemstilling.

7.1 Hvorfor Governmentality analyse?

Vi er fascineret af Michels Foucaults begreber og hans måde at vælge/ tage et snap-shot i og af tiden for at illustrere tegn på forandring eller forsøge

...brudvis historieskrivning, der vælger sine nedslag og begivenheder med henblik på at skabe kritiske samtidseffekter (Mik-Meyer og Villadsen 2007: 32).

Målet er for os i denne opgave at anspore til kritisk refleksion over, om sundhedsområdets diskurs kan have en berettigelse i forhold til Folkeskolen og dens opgave. Og hvis ja i hvilken form og grad? Ved anvendelse af governmentality analyse bringes problematikker omkring

idræt, sundhed, velfærd og folkeskole til overfladen - også i forhold til de interesser og magtperspektiver, der kunne være på den overordnede problemstilling.

Strukturen i analysen vil følge de tre governmentality analytiske områder; diskurs, magtteknologi og selvteknologi, som adskilte analyseområder.

Det er oplagt - jævnfør ovenstående om forholdet mellem magt og viden - at de tre dimensioner hænger uadskilleligt sammen. Dog kan det være frugtbart at adskille dem analytisk som en hjælp til at skabe et fokus i sine analyser og strukturere dem (Villadsen 2007: 22).

Dette er ligeledes vores opfattelse i analysen, hvilket analysen også bærer præg af.

I forhold til at kunne analysere os frem til en sundhedsdiskurs faldt vores valg på det kvalitative forskningsinterview som metode. Vores problemfelt opererer inden for et område, hvor der på nuværende tidspunkt finder heftig debat sted. Sundhedsperspektivet i idræt i folkeskolen er øjeblikket udsat for skarpe markeringer fra forskellige niveauer side. Vi har valgt at indsamle empiri på området som en del af vores forskning, for at klarlægge interesserne og finde ud af hvori kampen består.

7.2 Hvorfor det kvalitative forskningsinterview?

...et interview, der har til formål at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på at fortolke betydningen af de beskrevne fænomener (Kvale 2002:19).

Ved anvendelse af denne metode opnås der for interviewerne et mere nuanceret billede af det problemfelt, der undersøges. En af styrkerne ved interviewmetoden er, at ny viden dukker op, som efterfølgende, via en efterfølgende hermeneutisk analyse, giver en ny forståelse af området.

Det kvalitative forskningsinterview fandt vi velvalgt som metode for at indhente beskrivelser fra de interviewede med henblik på at forstå og fortolke betydningen af de observationer og fænomener, vi ønsker at undersøge med dette masterprojekt (ibid).

En anden styrke ved interviewsamtalen er:...

at den kan gribe mangfoldigheden i interviewpersonernes synspunkter på et tema og skildre en mangfoldig og kontroversiel menneskelig verden (Kvale 2002: 21).

Da vi er optaget af Foucaults governmentality-analysebegreber, er det for os vigtigt at komme til en forståelse af, hvad der er på spil på de forskellige niveauer, hvorfor vi har interviewet tre personer på forskellige niveauer og med forskellige interesser.

Vi har foretaget interviews med tre personer

- Fagkonsulenten i idræt og sundhed, Jesper Løkkegaard
- Videntcenterleder for KOSMOS¹, Børge Koch
- Formand for Danmarks Idrætslærerforening, Martin Elmbæk Knudsen

Fagkonsulenten i idræt og sundhed repræsenterer det politiske niveau, da vedkommende er ansat som embedsmand i Undervisningsministeriet. Dette niveau, mener vi, er interessant at lade komme til orde i en undersøgelse om vores, fordi rammerne for idrætsundervisningens indhold netop fastlægges og styres af Undervisningsministeriet.

Videntcenterlederen for KOSMOS er også synonym med en mand, der i årevis har arbejdet med og været optaget af skoleidræt. Børge Koch har desuden deltaget i udformningen af Fælles Mål for både idræt og for sundhed. Derfor var formålet med dialogen med ham at opnå indsigt i idrætsfagets udvikling og høre Børge Kochs holdning til, hvor faghæfterne er på vej hen. Som leder af KOSMOS repræsenterer Børge Koch niveauet, der opererer mellem idrætslærerne og undervisningsministeriet.

Martin Elmbæk Knudsen er idrætslærernes repræsentant som formand for Danmarks Idrætslærerforening. Martin E. Knudsen antog vi for at have en holdning på idrætslærernes vegne omkring fagets rolle og placering i løsningen af sundhedsproblematikkerne.

¹ Det nationale videntcenter for kost, sundhed og motion.

Vi er netop interesserede i at få indblik i og forståelse for de erfaringer, vores interviewpersoner har inden for idræt og sundhed i skolen. Hvad er det for oplevelser, de personligt har erfaret på deres respektive niveauer. Denne viden kan bringes i spil i analysen og det følgende diskussionsafsnit.

Aftalerne om at interviewe informanterne er lavet mundtligt ved personlig kontakt og som opfølgning pr. mail bl.a. med information om interviewets formål og temaer. Vi havde forlods udarbejdet en interviewguide², der dels stillede de samme spørgsmål, dels indeholdt forskellige spørgsmål til de tre informanter. Udgangspunktet for denne fremgangsmåde var den semi-strukturerede interviewform. Spørgsmålene er udformet henholdsvis tematiske og dynamiske. Tematisk med hensyn til forskningstemaet og dynamisk for at fremme en god interviewinteraktion (Kvale 1997:134). Settings for interviewene er valgt af informanterne, da data af god kvalitet bedst indhentes, når informanterne er i trygge rammer (Vallgård og Koch 2007: 69). Interviewene blev gennemført som personlige møder. Vi var begge tilstede ved de to af interviewene og interviewede hver en informant. Det tredje interview foretog Pia alene. Vi anvendte programmet Audacity, som optager på pc³.

Vi har arbejdet efter de hermeneutiske fortolkningsprincipper. Først og fremmest har vi lyttet interviewene igennem flere gange for at få fat i en mere generel mening på baggrund af helhedsindtrykket (Kvale 2002). Dernæst valgte vi at meningsfortolke interviewene og kategorisere dele af interviewene i de temaer, som vi mente relevante for vores forskning, disse transskriberede vi. Et enkelt interview ønskede vi at transskribere fuldstændig for dels at demonstrere, at vi kunne og dels for at se og mærke forskellen på, når man bearbejder lyddata og skriftlige data. Forskningsinterviewet er en samtale om den menneskelige livsverden, hvor den mundtlige diskurs er transformeret til tekster, der skal fortolkes.

Hermeneutikken er derfor dobbelt relevant for interviewforskningen, for det første fordi den belyser den dialog, der producerer de interviewtekster, der skal fortolkes, og dernæst fordi den afklarar den efterfølgende fortolkning af de producerede interviewtekster, der igen kan opfattes som en dialog eller samtale med teksten (Kvale 2002: 56).

² Interviewguides er vedlagt som bilag på cd.

³ Interviewene er vedlagt som bilag på cd.

Derfor bliver vi som interviewere og de interviewede medskabere af ny viden, hvilket vi anskuer som et positivt aspekt ved metoden. Det kvalitative forskningsinterview er stadig under kritik, for ikke at være videnskabeligt validt, hvilket vi lader indgå i vores metodekritiske overvejelser.

Det kvalitative forskningsinterview er en intim situation, hvor et begrænset antal personer har en samtale omkring den interviewedes livsverden, hvorfor det bliver et moralsk foretagende (Kvale 2002: 115). Det etiske aspekt er endvidere knyttet til interviewet på alle stadier af interviewundersøgelse (Kvale 2002: 117).

Efter vores opfattelse har det etiske perspektiv i forhold til at udføre en hundrede procent transskribering af det mundtlige interview, ikke så stor betydning i dette undersøgelsesdesign. Efter vores vurdering er samtaleemnerne ikke ekstremt følelsesbetonede. Vi sidder eksempelvis ikke i en patient/behandler situation, hvor der kan være mange følelser involveret. Vores interviewundersøgelse har til formål at belyse en sag, således er vi interesserede og på jagt efter viden, udsagn, meninger og holdninger fra personer, som vi har vurderet kunne have kvalificerede bidrag til debatten om problemstillingens emne. Dog skal der ikke herske tvivl om, at vi har gjort os mange overvejelser om at være vores informanter tro i forhold til måden at gengive deres udsagn på. Desuden har vi naturligvis også haft for øje hvilke niveauer, de er repræsentanter for. Ud fra disse overvejelser valgte vi selv at foretage den meningskondenserende transskribering (Kvale 2002:120) og at anvende disse som vejledende og lade lydoptagelserne være de primære data, som vi fortsatte med at gennemlytte under analysen (Vallgård og Koch 2007: 74). I visse passager i analysen er informanternes udsagn direkte transskriberet. For at være så empirinært som muligt, er talesproget gengivet. Disse er markeret med kursiv og indrykning i teksten.

7.3 Gadamer – mellem forforståelse og forståelse

Gadamer hævder, at vores forforståelse altid er en tilstedeværende og nødvendig betingelse for overhovedet at kunne forstå (Vallgård og Koch 2007: 155). Forforståelsen er altid på spil og ofte i ubemærkethed og kan således ikke undgå at påvirke forskningsprocessen – en efterhånden almindelig anerkendt antagelse (ibid: 158). Forforståelsen og situationen er to sider af samme sag, da forforståelsen udspringer af den situation og det ståsted, man befinder sig i og danner udgangspunktet for forståelse. Gadamer taler om horisontsammensmeltning. Ved at

forsøge at sætte sig i den andens sted forsøger man netop at anskue verden fra den andens horisont, men samtidig medbringer man sin egen forforståelse. Ad denne vej kan skabes noget tredje som befinder sig på den anden side af os selv og den anden (ibid: 160). På denne måde har vi forsøgt at skabe ny viden om den debat og de kampe som vi, med vores forforståelse, har noteret os udspiller sig om idrætsfagets indhold. Ifølge Gadamer er det at reproducere den andens viden ikke en forståelsesproces (ibid: 161). Således har vi da også måttet reflektere over og erkende undervejs i processen, mestendels i analysearbejdet, at vi nok ikke finder entydige svar og løsninger på vores problemstilling.

7.4 Egne forforståelser

Signe Bak Jensen er uddannet folkeskolelærer i 2005 og har siden arbejdet på to folkeskoler i Århus og omegn og en idrætsefterskole, hvor især idrætsundervisningen har fyldt meget på skemaet. Jeg har en baggrund som alsidig idrætsudøver, forenings- og idrætskolemand og idræt fylder en stor del af min hverdag i dag især med løb og landevejscykling.

Medio April tiltrådte jeg en stilling som sundhedsfaglig konsulent i Favrskov Kommune, hvor jeg indgår i et team af konsulenter. Mine arbejdsfelter er primært at arbejde med fysisk aktivitet på tværs af sektorerne i kommunen. Her kommer bl.a. min personlige idrætslige baggrund, min faglige, pædagogiske og didaktiske idrætslige baggrund fra folkeskolen, men også fra masteruddannelsen mig til gavn. Et arbejde jeg allerede er meget engageret i og glad for.

Pia Paustian er ligeledes uddannet folkeskolelærer og har arbejdet som dette i 10 år. Nu er jeg ansat ved UC Syd, som adjunkt og konsulent i Videncentret For Sundhedsfremme, hvor SKUD bl.a. er en del af mit arbejdsområde. Desuden underviser jeg på læreruddannelsen i idræt. Således står udvikling af skoleidrætten centralt i mit arbejde.

Min idrætslige baggrund er alsidig, dog har gymnastikken, volleyball, fitness og løb fyldt mest. Så ligesom Signe er megen tid gået i forenings- og højskoleregi. I min fritid er jeg i øjeblikket ”ret grøn” fodboldspiller og -træner.

Vi mener begge, at vores baggrund har givet os en indsigt i idrættens kvaliteter, glæder og udfordringer og en bredere forståelse af de forskellige vilkår og retningslinier, der er i forhold til faget idræt i folkeskolen. Samtidig er vi naturligvis præget af vores uddannelser og vores nuværende jobs. Den viden og de erfaringer vi har med os bidrager yderligere til det billede, vi har af, at folkeskolen kan og skal bidrage til løsning af velfærdspolitiske problemstillinger,

herunder sundhed. Vi mener ligeledes, at idrætsfaget rummer potentiale for undervisning med sundhed som perspektiv. Ud fra debatten om idrætsfaget rolle stiller vi os egentligt ikke tvivlende over for, om idrætsfaget kan løse en del af disse sundhedsproblemer. Anderledes forholder det sig med, hvordan idrætten kan bidrage. De forskellige idrætsparadigmer og syn på dannelse, der historisk har ligget bag faget, er i øjeblikket sigende for kampen om idrætsfaget. En kamp, der foregår mellem fagfolk på forskellige niveauer. Kampen provokerer os, da debatten rokker ved det fundament, som idræt har bygget på. Motivationen for denne opgave er således, hvorledes idrætsfagets indhold, pædagogik og didaktik skal udformes i fremtiden når folkeskolen og dermed idrætsfaget skal bidrage til løsning af sundhedsproblemer.

8. Analyse

Denne analyse undersøger vores tese om at idrætsundervisningen i folkeskolen skal forestå mere sundhedsundervisning fremover. Hvilke styringsbehov skal denne prioritering af indholdet i idrætsundervisningen løse i samfundet via folkeskolen? Hvad er magthavernes intention med at gøre sundhed til en af skolens opgaver? Ved at undersøge magten og hvorledes styringen udfolder sig, forsøger vi at sætte spørgsmålstegn ved det diskursive regime, der synes undervejs. Men helt overordnet ønsker vi at finde svar på, hvorledes idræt i folkeskolen kvalificeret kan bidrage til løsning af velfærdsstatens sundhedsproblematikker.

8.1 Diskursbegrebet

Dette afsnit indkredser, hvad idrætsfagets rolle i folkeskolen i forhold til sundhed er.

Undervisningsministeren citeres for:

Vi har brug for, at der i alle idrætstimer er sved på panden og høj puls
(Politiken 17. marts 2009).

Som idrætslærere undres vi over en sådan udtalelse. Temaet i denne første del af analysen er: Tegn på forandringer og anderledes prioriteringer i indholdet i idrætsundervisningen samt det evt. paradigmeskifte fra dannelse og læring til at målet med idrætsundervisningen bliver sundhedsfremme og forebyggelse.

Til spørgsmålet om holdningen til undervisningsministerens udtalelser svarer Videncenterleder for KOSMOS, Børge Koch, at han opfatter udtalelsen som en positiv provokation til debatten om at idrætsfagets indhold. Billedligt talt bruger Børge Koch metaforen ”at mødes på den hvide stribe”. I den ene grøft er der al for megen snak i idrætstimerne og i den anden udelukkende sved på panden.

Således udtaler Børge Koch:

Det er jo hele det spændingsfelt, der ligger i idrætsfaget. Så det ikke bare bliver at høvle derudaf - med fuld tryk på - sved, også at der ikke har været nogen læring. Hvis det er tilfældet og sådan kan man jo godt tolke det, men så er der jo ingen grund til at have idræt som dannelsesfag. Så kan vi bare lave aktiviteter... men det er jo ikke det, der er

tilfældet Det er jo netop at give dem noget med i rygsækken, om hvad skal jeg lære om kroppen, og hvad skal jeg lære om træningsformer, så de selv kan agere, når der ikke står en lærer og doserer. Og jeg opfatter undervisningsministerens klare udmeldinger om sved på panden som over i den anden grøft om al for megen snak i idrætstimerne... hvis vi nu mødes på midten, så får vi faktisk et godt miks. Og hvis vi kan få det miks, kan det blive helt fantastisk. Og det er der ret mange lærere, der når det miks.

... idræt både skal handle om at få sved på panden, men også om læring. Idræt i skolen har sit eget liv og sin egen værdi. Hvis idræt skal være i skolen, er det fordi, det skal give en kropslig dannelse – og så kan det selvfølgelig give en mange andre ting, personlig udvikling og social udvikling osv.. Men hvis vi ikke kan begrunde idræt i skolen som et dannelsesfag, så skal idræt ikke være der. Så det er hele fundamentet.

Med hensyn til sundhed vedkender Børge Kochs sig, at sundhed er vigtigt, men mener samtidig, at emnet ikke må tage over og blive styrende for indholdet og aktiviteterne i idrætsundervisningen.

Formanden for Danmarks Idrætslærerforening, Martin Elmbæk Knudsen udtaler:

Jeg fornemmer, at idræt i medierne og i folks bevidsthed ses som det fag, hvor børn skal lære om kroppen og om idræt i et livslangt perspektiv.

I forhold til debatten og undervisningsministerens mantra om mere sved på panden, udtaler Martin Elmbæk Knudsen:

Jeg opfatter udtalelsen som en reduktion af faget, at jeg oplever, at faget retorisk er reduceret til sved på panden, er ærgerligt. Hvis idrætstimerne i for høj grad handler om sved på panden, kan mange børn risikere at få dårlige oplevelser med fysisk aktivitet, hvilket ikke giver

grobund for incitament for livslang idrætsudøvelse, og eleverne får ikke opretholdt de positive effekter af idrætsundervisningen.

Så i forhold til udtalelsen oplever Martin Elmbæk Knudsen det som et alt for snævert syn på idrætsfaget.

Som repræsentant for idrætslærerne fortæller Martin Elmbæk Knudsen, at målene for idræt er gode og giver idrætslærerne noget at arbejde hen imod, men han føler også, at de lærere, der ikke har så stor erfaring, har sværere ved at omsætte målene til god idrætsundervisning.

.. ikke uddannede, der ikke har så mange forudsætninger, de føler sig mere pressede end dem, der faktisk har en god uddannelse.

Ifølge Martin Elmbæk Knudsen ses det, at man på nogle skoler dækker idrætstimerne med uuddannede lærere, men også at det på mange skoler går rigtig godt.

Vi ved jo, at hvis man er uddannet, så ser man flere muligheder...man har et større kendskab til, hvordan man kan undervise i idræt, og det er en vigtig pointe, at uddannelsen faktisk gør, at man bedre kan nå de her mål, fordi man har flere strenge at spille på.

Herved fremstår de to informanternes udtalelser, som divergerende i forhold til, Undervisningsministerens udtalelse om mere sved på panden i idræt. Hos Børge Koch ses det som et indspark i debatten og hos Martin Elmbæk Knudsen opfattes det, som en reduktion af faget.

Hvilken rolle mener du idrætsfaget har i forhold til elevernes egen sundhed?

Hertil svarer Martin Elmbæk Knudsen:

Faget skal både give gode oplevelser med at bevæge sig, positive oplevelser ved at være fysisk aktiv, men også information. Faget skal også skabe lyst til at forblive fysisk aktiv enten uorganiseret eller organiseret i en forening...derfor skal der også være et vist kendskab til fritidsidræt, men også nogle færdigheder som man kan sige gør, at man faktisk kan indgå i fritidsidrætten ...at man eksempelvis kan håndtere

en bold, at man ved, hvordan man omgås andre mennesker, og at man ikke lige mister al selvtillid, fordi den første øvelse man er i gang med mislykkes, at man har mod på at indgå i et fællesskab med andre.

Martin Elmbæk Knudsen siger endvidere:

...det er utopi at forestille sig, at idrætsundervisningen, med de rammer og ressourcer den har i dag, kan forbedre eller varetage elevernes sundhedstilstand.

Martin Elmbæk Knudsen udtaler, at:

Jeg fornemmer, at det ikke er et ansvar, som folkeskolelærerne føler de skal løfte, hvilket også er rimeligt nok, når rammerne er, som de er. Vi ved fra træningslære, at børn ikke kan komme i god kondition med to timer om ugen. Forældre er i dag ofte begge udearbejdende, dvs. børn er meget i institutioner, og derfor må skolen også have også et stort ansvar i forhold til fysisk aktivitet, men jeg vil nok sige, at det kan ske med idræt og idrætsaktiviteter, men behøver ikke at være i idrætsundervisning, det foregår. Det må gerne være i frikvartererne eller i et fag som motionshygiejne. Idræt skal passe på ikke at ville for meget. Det må ikke blive for ambitiøst.

Ifølge fagkonsulenten er kernen i idræt fysisk bevægelse og aktivitet.

Det er et meget vigtigt fag, og det er det eneste fag, der beskæftiger sig med kroppen og dens muligheder...

På spørgsmålet om, hvordan vi skal tolke undervisningsministerens medvirken i 'Chris på skolebænken'⁴, svarer Jesper Løkkegaard:

...at man i udtalelsen omkring mere sved på panden og højere puls skal filtrere budskabet...

⁴ Tv udsendelser, der handler om at forbedre gymnasieelevernes fysiske form

som ifølge fagkonsulenten er, at fysisk aktivitet i læringsmæssig sammenhæng har en effekt.

Om udviklingen i fagets indhold har fagkonsulenten også den vinkel:

At idrætsfaget skal leve i den tid, det nu er i... Lige nu er der altså brug for at idrætsfaget træder til og træder i karakter på det sundhedsmæssige område – og så er det da det idrætsfaget skal gøre.

Fagkonsulenten beskriver folkeskolen med et billede:

Folkeskolen er som sådan en projektør, der kører rundt. Så stiller man lige pludselig skarpt på læsning, naturfag... og nu på de praktiske-musiske fag – men der bliver også stillet skarpt på sundhed!

Således mener fagkonsulenten, at der i øjeblikket stilles skarpt på sundhed, hvorimod videncenterlederen ønsker mere idræt i idrætstimerne. Det ses af Børge Kochs svar på spørgsmålet om, hvordan et ønskescenarie ser ud for idrætsfaget om ti år:

Der er for meget sport i idrætstimerne, lad os få noget mere idræt ind i idrætstimerne. Tænk det brede idrætsbegreb ind... Det er jo kampen om kroppen i skolen lige for tiden... Det er jo, er det de færdige idrætsgrene, der skal ind? For at få nogen flere medlemmer over i de færdige idrætter... Alle skolens turneringsformer ligner jo det man kan gå til i sporten ... hvorfor kan man ikke spille nogle helt andre spil i idræt som gav det samme, men hvor hele klassen var med, hvor vi ikke selekterede og ekskluderede, men inkluderede til en god oplevelse i fællesskabet. Der er for mange færdige spil, som ikke nødvendigvis giver gode oplevelser med at bevæge sig. Der er en kæmpe hård kamp. Vi bliver nødt til at kæmpe den kamp ellers får vi aktivitetsbestyrere.

I forhold til sundhedsdiskurser skelner Børge Koch mellem to paradigmer, A, adfærdsregulering og B, læring og dannelse.

Vi taler alle sammen om, at vi så gerne vil danne osv., men når vi lovgiver, så springer vi tilbage og så handler vi i paradigme A. Det er en

kæmpe udfordring at turde agere i paradigme B, at eleverne selv kommer på banen med deres egne visioner og engagement og prøver at handle på nogle sundhedsparametre. Så det er to modsætninger, og man kunne godt have sagt, at vi vil kun have sundhedsregulering. Så havde man lavet faghæftet om. Faghæftet for sundhed handler stadig om pædagogik, didaktik og læring og undervisning. Det synes jeg er stærkt, altså et af de få strå, der stadig væk er at hænge sig på i forhold til - man kunne også kalde det sundhedsfascisme.

Opfattelsen af en tydeligere sundhedsdiskurs over for idrætsfaget og dets indhold er vores tre informanter ikke enige om. Disse forskellige syn på idrætsfaget i forhold til sundhed bringer vi i spil i vores diskussion senere.

Opfattelsen af en tydeligere sundhedsdiskurs overfor idrætsfaget og dets indhold er vores tre informanter ikke enige om. Disse forskellige syn på idrætsfaget i forhold til sundhed bringer vi i spil i vores diskussion senere.

Følgende afsnit retter fokus mod det næste analysepunkt: Magtteknologier, da

...magtteknologier spiller aktivt ind i diskursen, idet de former nye styringsobjekter, der kan gøres til genstand for viden og begrebsdannelse, jævnfør den tidligere sammenvævning af magtteknologi og diskurs, magtudøvelse og viden (Mik-Meyer og Villadsen 2007: 28).

8.2 Magtteknologi

En analyse af magtteknologier kan anvendes til at afdække og frembringe hvilke interesser og instrumenter, der anvendes i formålet at styre og kontrollere mennesker i bestemte retninger for at opnå en bestemt udvikling eller forandring (Mik-Meyer og Villadsen 2007:27).

Omdrejningspunktet for problemstillingen er, hvorvidt der er tegn på ønsker om ændringer i idrætsfagets formål og indhold i forhold til løsning af sundhedsproblemer. Fra ministeriel side er der udviklet faghæfter for alle fagene i folkeskolen. Inden for områderne idræt og sundheds- seksualundervisning og familiekundskab drejer det sig om faghæfterne 6 og 21. Disse faghæfter er at betragte som det lovmæssige grundlag, som skolerne er forpligtet på.

Foucault ser på politik som et styringsredskab. I vores undersøgelse er faghæfterne udmøntningen af den politik, der føres på området. Derfor er det interessant at høre, hvorledes aktørerne på området opfatter denne magtudøvelse. Temaet i denne anden del af analysen er, om der er tydelige intentioner eller en bestemt diskurs bag magthavernes ønske om revisionen af faghæftet.

Vi stillede vores informanter spørgsmål om fagets udvikling.

Er der forandringer og prioriteringer som er vægtet anderledes i Fælles Mål 2 for idræt?

Fagkonsulenten for idræt udtaler at argumentet for revisionen af Fælles Mål er regeringens udspil fra marts 2006 om Fremgang, Fornyelse og Tryghed (Regeringen 2006). Heri ligger bl.a. målsætningen om, at Danmark skal have verdens bedste folkeskole. Fagkonsulenten siger:

... den kernefaglige del, kroppen og dens muligheder og de store indholdsområder, stadigvæk stort set som de var før,... de er justeret, gjort lidt skarpere, kravene er blevet sat lidt op. På indholdsdelene så er det sådan, at idrætsfaget over tid gennemgår en udvikling og forandring, der kommer en diskurs inden for idrættens verden, som også sætter sine spor i skoleidrætten også inden for det pædagogiske lovgrundlag som idrætsundervisningen hviler på. Det afspejler den udvikling og forandring, der er sket. Idrætsfagets diskurs lige nu er sundhed. Styrkelse af kroppen og dens muligheder, fysiologi og træningslære.

Således tilkendegiver UVMs repræsentant altså, at sundhed er opprioriteret i det nye faghæfte via skarpere trinmål om træningslære, fysiologi og anatomi.

I forhold til revideringen anno 2008 mener videncenterleder for KOSMOS, Børge Koch:

At faghæftet, set i forhold til det tidligere, er blevet meget skarpere i profilen, især fagligheden står højt. Faghæftet for idræt er blevet skåret mere til - og til det bedre i forhold til, hvad der kan lade sig gøre

ude i det virkelige liv. Det er bedre, fordi de⁵ har været bedre til at lytte til, hvad der har været brugbart, og hvad der har været muligt. Det er blevet et bedre faghæfte set med mine briller.

Af forandringer ser Børge Koch en forbedring af sammenhængen mellem trinmål, slutmål, læseplan og vejledning – en mere rød tråd igennem faghæftet. Børge Koch mener ikke, at der er prioriteret anderledes i det nye faghæfte, der har dog været et vist fokus på børns grundlæggende, alsidige, motoriske udvikling.

Idrætsfaghæftet bygger ifølge Martin Elmbæk Knudsen stadig på det brede idrætsbegreb:

...i forhold til læreruddannelsens bekendtgørelse anno 2007 er der mere vægt på sundhed og nok også på monitorering af elevers fremskridt inden for træningslære - især på kondition og styrke.

Børge Koch er af den opfattelse, at der ikke bliver gjort nok ud af at arbejde med faghæftet for sundhed på lærerseminariet.

Et faghæfte for idræt vil efter vores opfattelse være, hvad Foucault vil betegne som en magtteknologi. Faghæftet er publiceret med det formål at kunne styre udfaldet af idrætsundervisningen på flere niveauer. Fra ministerielt hold opstilles en overordnet rammesætning for idrætsundervisningen. De ansvarlige for varetagelsen af idrætsundervisningen udstikkes en række krav om indholdet til undervisningen, som de er forpligtede på at følge. Et sådant faghæfte og de indlagte krav kan ses som instrumenter, som led i at styre individer i en bestemt retning (Mik-Meyer og Villadsen 2007: 28). Lærerne bliver på den måde styrede objekter. Samtidig bliver eleverne de styrede. Sigtet er, at eleverne udvikler selvteknologier, der gør, at de kan styre sig selv (Mik-Meyer og Villadsen 2007).

Foucaults magtteknologi er tydelig på et andet niveau i den forstand, at magtteknologier ikke kun er instrumenter til at styre med, men også til at iagttage med, idet de synliggør og leder blikket mod bestemte objekter (Mik-Meyer og Villadsen 2007: 28). Objekter skal i denne sammenhæng forstås som, at magtteknologer objektiverer subjektet (ibid). Eleverne bliver

⁵ Arbejdsgruppen bag revisionen af Faghæfte for idræt

qua det omtalte faghæfte til objekter, der ”kan” observeres og måles. Som konkret eksempel på dette nævner formanden for DI, Martin Elmbæk Knudsen, elevplanerne:

Jeg har hørt om elevplaner, hvor konditallet er indskrevet. Det er netop et eksempel på, at man kan se meget snævert på sundhed – også for snævert. Fordi kondition er da godt nok et stærkt parameter for sundhed, men det er jo kun et parameter for lunge-blod- kredsløbet, hvad så med bevægeapparatet og psykisk sundhed.

Endvidere kan fagkonsulenten fortælle om, at de på hans skole skal i gang med at screene eleverne.

Fælles for lærere og elever er, at de via faghæftet for idræt kan styres i en bestemt retning. De krav, der er udstukket fra centralt hold, kan så efterfølgende observeres, dokumenteres og evalueres i det omfang, der ønskes.

Sammenfattende for informanternes svar på spørgsmålet om eventuelle prioriteringer og forandringer, ses der hos fagkonsulenten en skarphed af kravene for faget og øget fokus på sundhed qua den samfundsmæssige interesse for sundhed. Børge Koch deler holdningen om, at kravene er gjort skarpere og fagligheden er højnet, men ser ikke et øget fokus på sundhed. Martin Elmbæk Knudsen vedkender sig det øgede fokus på sundhed, men er fortsat af den påstand, at idræt og sundhed på nogle skoler anvendes snævert.

Moderne styring hviler altid på viden, som normalt hentes i videnskaberne, hvorved en uadskillelig forbindelse mellem styring og viden er installeret (Mik-Meyer og Villadsen 2007: 21). Foucaults generelle pointe er, at det moderne samfund forsøger at integrere alle ved at korrigere deres afvigelser. Det handler typisk om at bevæge individet i en retning af en norm – en standard for normalitet, som er defineret af moderne human- og socialvidenskaber (ibid). Hvorfor fokus rettes mod det tredje og sidste begreb i governmentality analysen, selvteknologi.

8.3 Selvteknologi

Selvteknologier forstået som redskaber, som subjektet kan benytte til at isolere bestemte aspekter i sig selv som videns- og styringsobjekter (Villadsen 2007: 30). Det vil i denne sam-

menhæng sige, at denne tredje og sidste del af undersøgelsens spørgsmål retter sig mod, hvad idrætsfaget kan bibringe eleverne i forhold til viden og sundhed.

Vi stillede informanterne spørgsmålet:

Hvilken rolle mener du, at idrætsfaget har i forhold til elevernes fremtidige ansvar for egen sundhed?

Magt og viden er i et Foucaultsk perspektiv uadskillelige. Disse to begreber bringes i spil i analysen af Martin Elmbæk Knudsens udtalelse om viden i forhold til idrætsfagets mål om livslang idrætsdeltagelse. I forhold til information i idrætsundervisningen uddyber Martin Elmbæk Knudsen og siger:

...at eleverne skal vide noget om træningslære, og man skal vide noget om hvilke tilpasninger, der sker med kroppen som følge af træning... både i forhold til et præstationsperspektiv, at man kan blive bedre til en idræt, men også i forhold til et sundhedsperspektiv, men også i et kropserfaringsperspektiv. At eleverne får sociale, personlige, kropslige og idrætslige erfaringer - hvad betyder det for min sundhed -...

Det behøver ikke nødvendigvis kun at handle om træningslære og sundhed, men det vil være en vægtning, som Martin Elmbæk Knudsen synes, er væsentlig i forhold til overbygningen.

Undervisningsministeren kan citeres for, at idræt ikke må blive teoretisk (Politiken 17. marts 2009).

Hvordan skal vi tolke denne udtalelse?

Hertil svarer fagkonsulenten:

Der er ikke noget skelsættende i at sige, at idræt er et fysisk fag.

Dette uddyber han således:

...kernefaglighed i idræt kan byde ind med/bidrage til et løfte sundhedsproblematikken... og give kropslig uddannelse – idræt skal klæde de mennesker på, som har den udfordring, som de nu har i dag.

For Børge Koch er handlekompetence et vigtigt outcome af idrætsundervisningen.

Idræt kan bidrage til sundhedsområdet ved, at børn og unge skal kunne lide og være optaget af at være fysisk aktive også på egen hånd efter folkeskolen. Motion i et livslangt perspektiv.... SKUDs⁶ udviklingsarbejder fokuserer på at udvikle redskaber, der kan give idrætsundervisningen et kvalitetsløft. Læring er vigtig, og eleverne skal kunne se meningen med at have idræt i skolen. Men hvis idræt bare bliver et forlænget frikvarter, så kan det blive et spørgsmål om, hvorfor skal man egentlig dyrke motion og være fysisk aktiv på egen hånd senere.

Martin Elmbæk Knudsen siger at, idrætsfaget er alt for uteoretisk i øjeblikket, det er meget beskeden idrætsteori, der inddrages.

Jeg mener, man er nødt til for at give børn en forståelse af træningslære, og som jo kan give dem mulighed for at træffe de her valg på et seriøst grundlag. Ellers så bliver det, hvad andre folk fortæller dem, eller hvad de tilfældigt læser i aviserne eller i et blad, og det giver dem nogle forkerte forudsætninger for at drage/ tage deres valg på, for på et tidspunkt så vil mange i hvert fald blive interesserede i egen sundhed. Desværre ofte først når man oplever, at kroppen ikke lige fungerer, som den gjorde før. Der kunne en grundbog være god, forstået som en lille smule teori som kan afprøves i praksis, så man får nogle kropslige oplevelser, der kobler teori og praksis sammen. Det vil give eleverne noget at huske, at kunne træffe deres valg på, som er nødvendige for at nå de her mål.

Set i forhold til udtalelsen om, at idræt ikke må blive for teoretisk, fastslår Martin Elmbæk Knudsen, at det er vigtigt, at eleverne oplever, at de lærer noget i faget. Han udtaler, at idræt i øjeblikket er alt for uteoretisk. Børge Koch slår på, at udfaldet af idrætsundervisningen er handlekompetence og læring og må ikke blive et forlænget frikvarter med sved på panden.

⁶ SKUD = Skoleidrættens udviklingscenter, www.skud.nu

Anderledes forholder Jesper Løkkegaard sig, idet han siger, at vi ikke skal være bange for den fysiske kernefaglighed i idræt, da den kan byde ind med at løfte sundhedsproblematikkerne.

Ifølge Foucault drejer moderne styring sig for en stor dels vedkommende om at indlejre styringen i individet – selvstyring (Mik-Meyer og Villadsen 2007). Magtudøvelse accepteres af ”frie individer”, fordi den også bidrager til noget, folk ønsker. Magten er altså ikke kun begrænsende eller undertrykkende (Vallgård 2003). Foucault bruger udtrykket, at magten er produktiv (Mik-Meyer og Villadsen 2007:17).

Det er Martin Elmbæk Knudsens opfattelse at, det er en oplagt mulighed at bruge skolen som arena for sundhedsfremme.

Hvis man vil, ser jeg det, som en oplagt mulighed, hvis man vil give ressourcer til det, ellers er det ikke en seriøs mulighed. Eksempelvis med madordninger, man vil gerne give børn mad i skolen, men man vil faktisk ikke bruge så mange penge på det mad, og så bliver det også derefter.

Som svar på spørgsmålet:

Kan folkeskolen bidrage til løsning af problematikkerne omkring sundhed?

Siger Martin Elmbæk Knudsen:

Ja, hvis politikerne mener det, så kan det godt.

Af konkrete eksempler nævner han bl.a. idéen om at:

...man eksempelvis vil give midler til at børn i indskolingen, de kan få noget ekstraundervisning i nogle motoriske øvelser, der gør at de udvikler motorikken mere ligesom man har specialundervisning i dansk. Det kunne også være, at man indførte et fag som motionshygiejne på alle klassetrin, hvor man nogle gange om ugen, sørger for, at alle rører sig.

I den sammenhæng udtaler Martin Elmbæk Knudsen endvidere:

Det er min erfaring, at hvis man præsenterer eleverne for noget på en ordentlig måde, og stiller krav, så er eleverne interesserede i at fordybe sig og få viden. Det vil sige, at der i idræt sagtens kunne arbejdes med mere viden om fysisk aktivitet, kroppen og sundhed. Det er bare ikke idrætsfaget alene, med de ressourcer og faciliteter, der er til rådighed, der skal løfte denne opgave alene.

Han uddyber ved at foreslå, at man fokuserer tværfagligt og bruger idrætsaktiviteter, som måder at sundhedsfremme. Her uddyber Martin Elmbæk Knudsen således, hvad han mente med udtalelsen før om, at idræt ikke må blive for ambitiøst.

Her er begreberne om både diskurs, magtudøvelse, selvteknologi og viden i spil. Foucault er netop blevet berømt for sin formulering af den uadskillelige forbindelse mellem magt og viden. Når der etableres et område for intervention, etableres der samtidig et område for generering af viden (Mik-Meyer og Villadsen 2007:21).

Børge Koch ser idræt i skolen som arena for sundhedsfremme som en oplagt mulighed. Børge Koch ser det som en mulighed, mange skoler desværre ikke udnytter.

En af mine kæpheste er at få en rød tråd i hele det sundhedsfremmende arbejde. Vi er ikke gode nok til at starte i dagplejen, børnehaven og i skolen,... der er ingen sammenhængskraft mellem institutionerne... Det er et oplagt sted at tage fat. Og der er jo undervisningspligt, så alle bør komme i berøring med de her ting... Kommunerne bør sætte sig ned at sige, at det er det lange seje træk... Der er for mange projekter og for lidt drift... Der kunne man måske bruge de ressourcer meget bedre,.. hvordan kan man i dagligdagen få det lange seje træk og forbedre i stedet for at give endags oplevelser? Det tager lang tid at danne børn og unge.

Børge Koch filosoferer lidt over valgperiodernes længde på 4 år. Kan tidsperspektivet være en del af årsagen til, at der ikke bliver prioriteret indsats, hvor effekten kan være svær at måle eller først kan måles længe efter?

...kompetenceudvikling af lærere og redskaber... –... og hvordan kan man måle handlekompetence hos børn? Og skal man måle? Ting tager tid. Og nogen gange har vi travlt - også for travlt.

Skolens rolle som en institution som alle kommer i berøring med optager også fagkonsulenten. Jesper Løkkegaard siger:

...da alle børn kommer igennem skoleidrætten, og hvis man som kommune ønsker at gøre noget mærkbart ved sundhedstilstanden hos børnene, så skal man ikke glemme at gennemføre initiativer på skoleområdet.

Hvordan vil idræt se ud i fremtiden?

Martin Elmbæk Knudsen er af den opfattelse, at fremtiden for idræt i skolen:

...bliver at der tages mere udgangspunkt i børns alder med fokus på den alsidige motoriske færdigheder og det at kunne lege med andre for de små, i mellemskolen er det lidt mere bredt måske, men igen med fokus på kropslige oplevelser med motoriske udfordringer og at børn virkelig føler, at de lærer noget og får en masse selvtillid...og så i udskolingens større fokus på det sundhedsmæssige – også teoretisk og så tænker jeg, at refleksion og idrætslektier vil komme til at fylde mere i hele skoletiden, forstået primært som kropslige lektier.

Fagkonsulenten i idræt udtaler:

Skoleidrætten skal have defineret sig selv i det spektrum af forskellige interessenter, der byder sig til. Hvor ligger skoleidrætten i forhold til foreningsidrætten, bredde/ elite osv.? Der er en gøren sig til af pædagogikkens købmænd, som mener at have knowhow om idrætsfagets opgave.

Børge Kochs drømmescenarie for folkeskolens idrætsundervisning har vi skitseret tidligere.

Men som tilføjelse siger han:

Et kvalitetskrav ville være, at alle for det første forholdt sig til faghæftet for idræt, og at for de andet også arbejdede med det nye faghæfte for idræt. Og hvis jeg en dag skulle komme cyklende forbi en skole, så vil jeg gerne kunne se, at her bliver der arbejdet med alsidig kropslig udvikling.

...sæt uddannede idrætslærere til at undervise samt arbejde efter fælles mål i idræt,... giv tid til fordybelse og fremvis produkter,... så får man gode idrætstimer og idrætsudvikling!

Afrundende vedkender alle tre informanter sig, at idræt i skolen kan agere som arena for sundhedsfremme. Martin Elmbæk Knudsen fremhæver at, hvis politikerne vil give ressourcerne, så er det en oplagt mulighed. Ligeledes vedkender Børge Koch sig denne holdning og uddyber, at skolerne bør være bedre til at bruge faghæfterne, da de er gode værktøjer. Jesper Løkkegaard påpeger, at vigtigheden af, at skoleidrætten definerer sin rolle i forhold til foreningsidrætten og andre interesser.

9. Diskussion

Efter bearbejdelsen af den indsamlede empiri sammenholdt med opgavens udvalgte teori-ramme vil vi nu anvende denne nye viden i forhold til at kunne diskutere, fortolke samt vurdere, hvordan dette bidrager til løsningen af vores problemformulering. I dette diskussionsafsnit ønsker vi at komme tættere på at kunne svare kompetent på, hvordan idræt i folkeskolen kan bidrage til kvalificeret løsning af velfærdsstatens sundhedsproblemer.

9.1 Idrætsfaget – en del af verdens bedste folkeskole?

Politik eksisterer, ligesom magt, på alle niveauer på kryds og tværs. Ifølge Foucault skal politik ses som en styringsteknologi. Som foregående analyse, viser er vores informanter ikke enige, om sundhedsdiskursen over for idrætsfaget er ved at tage en drejning, som kan betyde, at politikerne kan være på vej til at lægge vægt på faget som et sundhedsfag.

Der har igennem længere tid været en tendens til, at idræt har været et fag med lav status. I praksis dækkes faget ofte af ikke-uddannede lærere, og holdningen til mål og indhold med faget differentierer meget fra skole til skole (Eva-rapporten 2004). Denne del af statusrapportens konklusion, mener formanden for Danmarks Idrætslærerforening, stadig gælder i 2009. Set i lyset af at der er en stigende tendens til, at flere og flere børn og unge i Danmark bevæger sig for lidt, kan det undre, at faget ikke prioriteres højere, med de fordele fysisk aktivitet bidrager med i forhold til sundhed. Alle vore informanter var enige om, at skolen som arena for sundhedsfremme er en oplagt mulighed. Hvorfor er der så ikke en højere prioritering af idrætsfaget? Børge Koch udtalte, at både faghæfte 6 for idræt og faghæfte 21 for sundhed er klart forbedrede og giver gode redskaber for lærere og elever i et sundhedsfremmende perspektiv. Martin Elmbæk Knudsen mener ligeledes, at idrætsfaget kan bidrage med gode idrætslige oplevelser, som er befordrende for livslang idrætsdeltagelse, og Jesper Løkkegaard siger, at idræt bør tage sundhedsdimensionen på sig som en del af idrætsfaget.

På den ene side ses en politisk interesse i faget, i og med at politikerne har valgt at styrke idræt i læreruddannelsen ved at øge faget fra 0,55 til 1,2 årsværk. På den anden side står denne fordobling dog i stærk kontrast til, at man fortsat opfatter idræt i folkeskolen som et rekreativt fag og et pusterum fra skolens boglige fag. Man forpasser altså chancen for at få et langt

større udbytte af faget idræt – også med hensyn til at nå regeringsgrundlagets sundhedsforebyggende mål. Børge Koch og Jesper Løkkegaard er enige om, at hvis der på skolerne i højere grad blev arbejdet efter faghæfterne, ville kvaliteten af idrætsundervisningen forbedres – både hvad angår læring og dannelse, men også i forhold til at opnå fysiologisk sundhed. Således kan Martin Elmbæk Knudsens udtalelse, om at uddannede idrætslærere har flere strenge at spille på, suppleret med Jesper Løkkegaards holdning til at mange egentlig ikke kender fagets formål, fortælle, at en af parametrene for at opnå god idrætsundervisning, også i forhold til et sundhedsperspektiv, beror på høj kvalitet hos fagpersonerne - idrætslærerne.

Skolebørnsstudiet i Odense (Froberg 2006) viste, at en idrætstime om dagen virkede hensigtsmæssigt på blodtrykket på de 9-11-årige, samtidig med at deres fysiske form blev forbedret. SKUDs udviklingsarbejde i 2006/2007 viste, at arbejder man efter faghæfterne og sætter mål og evaluerer sin undervisning, så har lærerne en fornemmelse af at elevernes udbytte forbedres (Terp 2007).

For nylig har undervisningsminister Bertel Haarder prist anmodningen fra Danmarks Idrætslærerforening, om at idræt også bør være et fag man går til prøve i, velkommen (Politiken 17. marts 2009). Denne tilkendegivelse, at idræt muligvis skal være et prøvfag på lige fod med skolens resterende praktiske/musiske fag, kan måske være et skridt i retning af et status- og kvalitetsløft af faget. Vi mener, meget i tråd med Martin Elmbæk Knudsens holdninger, at bliver idræt et prøvfag, så skabes der et pres for at få kvalificerede lærere til at undervise i idræt. Således gives idrætsfaget mulighed for at udfylde sin plads som et meningsfuldt læringsfag med motiverende, alsidig og lærerig undervisning (Undervisere april 2009).

9.2 Idræt som mål eller middel?

Børge Koch mener helt klart, at idrætten har en egenverdi. Det vil sige, at idræt som et middel til sundhed aldrig kan blive idrætsundervisningen primære formål. Børge Koch lader sig ikke skræmme af ministerens udtalelse og samarbejde med Chris MacDonald, men ser det som en mulighed for at mødes på midten. Omvendt ser Martin Elmbæk Knudsen det som en tydelig provokation.

Senere undervejs i processen og analysearbejdet har vi reflekteret over, om Bertel Haarder bevidst har valgt en provokerende strategi i forsøget på at kvalitetsforbedre idrætsfaget. Dog mener vi, at der bør udvises en vis forsigtighed ved et større fokus på sundhed, da indholdet i undervisningen i stigende grad kan få karakter af aktiviteter og interventioner. Faget risikerer at reduceres til ikke at have målene om bl.a. læring og dannelse som de primære.

Politikerne anskuer fra deres perspektiv en naturlig cost-benefit analytisk optik på de tiltag, der retter mod folkeskolen. En optik denne opgave har analyseret, vurderet og fortolket på. En målsætning som verdens bedste folkeskole skal derfor ses i den kontekst, at skolen, som så meget andet, er en del af velfærdsstatens strukturer og institutioner. Da idrætsfaget er en del af folkeskolen, er det naturligt at debattere, hvorvidt idrætsfaget kan bidrage i diverse strategier og politikker for opnåelse af målsætninger som skitseret i andet afsnit.

Lisbet Møller og Gitte Pedersen hævder, at idrætten befinder sig i et spændingsfelt mellem det kulturelle perspektiv og det sundhedsmæssige perspektiv (2009). Spændingerne er med til, at idrættens værdier og idrætspolitikens legitimering påvirkes fra forskellige sider. Idrætten bliver trukket i forskellige retninger og dens indhold revideres (Møller og Petersen 2009).

Kampen, om hvorledes idrætsfagets kan og skal bidrage, tager sit udgangspunkt i forskellige værdisæt og dannelsessyn på idræt og idrætsfaget. Spændingsfeltet kredser især om idræt som mål eller middel. Det er vores betragtning, at måden, hvorpå der tænkes undervisning, pædagogik og didaktik til at fremme sundhed for både den enkelte og for fællesskabet, har betydning for idræt i fremtiden. Ligeledes får dette betydning for, om sundhed kan tænkes ind i idrætsfaget, således at folkeskolens formål opfyldes.

9.3 Sundhedsdiskursen i den danske folkeskole – fra et bredt til et snævert idrætsbegreb?

Skolen som en del af et uddannelsessystem har som ydelse: Undervisning og som outcome: Læring og dannelse. For idrætsundervisningens vedkommende handler det om det brede idrætsbegreb. Men ifølge udtalelserne fra Martin Elmbæk Knudsen er der tegn på, at den sundhedsdiskurs, der føres i øjeblikket fra politisk hold, kan ses som en reduktion af faget og dets indhold.

Kigger vi på den politiske sundhedsdiskurs, er vores bekymring, om det brede danske idrætsbegreb kan risikere at komme i fare for at blive reduceret til et snævert amerikaniseret begreb. I denne sammenhæng er det vigtigt at fremhæve, at idræt som begreb ikke er synonymt med sport og af den grund ikke eksisterer i den amerikanske terminologi (Kryger 2004). Begrebet sport er derfor et mere snævert begreb, som bygger på en anden kultur og organisering af idræt. I USA ligger idræt ikke i foreninger bygget på frivillighed og demokrati, men i mere kommercielle sammenhænge, eller som integreret del af uddannelsessystemet (Thing og Ottesen 2008).

I politikernes iver for at kunne måle og veje elevernes sundhed med henblik på forbedring, læner de sig op ad den amerikanske fitnesskulturs snævre syn på sagen. Der ses bl.a. en eksponering af den amerikanske fitnessguru Chris MacDonald som en rollemodel. I medier udtaler han sig ofte som ekspert på områder, hvor der kan stilles spørgsmålstejn ved hans kompetencer – eksempelvis gymnasieskoleområdet. Til Chris MacDonalds forsvar mener vi, at det er værd at fremhæve, at han har formået at få mange danskere op af sofaen og forholde sig til kost og motion (Ha' det godt - foredrag). Således forholder Jesper Løkkegaard sig også positivt til undervisningsministerens parløb med Chris MacDonald i medierne omkring idrætsundervisningens indhold. I dette spørgsmål nuanceres holdningerne hos vore informanter af vægtningen af sundhed i forhold til det brede idrætsbegreb.

Ifølge Thing og Ottesen 2008 er vi ved at sætte det brede idrætsbegreb over styr i kampen for at fremme sundheden. Hvis man måler sundhed udelukkende på et godt BMI og et lavt kondital, ignoreres den viden, der ligger om idrættens positive virkning på sundheden. Studier viser, at mange andre parametre har indflydelse på, hvor sunde folk føler sig (Klarlund 2005 og Ottesen og Krustrup 2009).

9.4 Sektorernes sammenspiel

Samfundets udvikling og indretning har gjort spørgsmålet om placeringen af ansvar for sundhed til et mere kompliceret anliggende. Af de foregående afsnit vedholder vi os de synspunkter, at ansvaret ligger fordelt mellem civilsamfundet/den enkelte/de frivillige foreninger, det offentlige og markedet. Hvis ønsket er, at alle tre sektorer skal og bør tage del i det fælles ansvar, foreligger der en kæmpe tværsektoriel opgave. Et eksempel på dette kan Karen Wistoft citeres for med baggrund i rapporten 'Sammenhæng i den kommunale indsats – med

fokus på børn og unges sundhed' i artiklen 'Kommunerne skal involvere børn og unge i sundhedsindsatsen' (Wistoft 2009).

*Hvis børn og unge skal lære at tage medansvar for egen sundhed,
kræver det at pædagoger og sundhedsfolk arbejder sammen på tværs.*

Tanken om at udvikle ideer inden for de tre sektorer er allerede i fuld gang, hvad enten det er foreningerne, der udvikler nye koncepter for idræt og motion, eller det er markedet, der tænker i nye tendenser og behov og tør tage chancen med nye produkter til staten, der som bekendt arbejder med bl.a. partnerskabstanken. På nuværende tidspunkt er der en lang række barrierer, der vanskeliggør samspillet. Et konkret eksempel på disse barrierer kan aflæses af fagkonsulentens udtalelse om, at skoleidrætten skal definere sig selv, samt om man kan stille spørgsmål ved kvaliteten af forskellige interessenters tilbud om at varetage diverse undervisningsopgaver.

Børge Koch kridter banen op ved udtalelsen om, at der tænkes for lidt i drift og for meget i en-dags oplevelser, og Martin Elmbæk Knudsen giver udtryk for skepsis ved at sige, at tilbuddene og interventionerne ikke er seriøse nok. Dette, mener vi, er rigtig ærgerligt, for som Jesper Løkkegaard siger, så bør kommunerne huske at intervenere på skoleområdet, hvis de ønsker større sundhed for børn og unge. I kommunerne ses efter vores opfattelse flere famlende tiltag på sundhedsområdet i opgaverne med sundhedsfremme og forebyggelse.

I forhold til interventionerne på skoleområdet bør politikerne stille skarpt på, om de valgte løsninger fokuserer på både livsstils- og levevilkårsdimensionerne. Vallgård anfører interventionerne for at målrettes bestemte grupper i samfundet, som i forvejen er ressourcestærke og ikke særlig usunde. Børge Koch bekymrer sig også om disse tiltags effekter. Han mener, at det for politikerne er hæmmende med valgperioder på fire år. Korte tidsperspektiver er ikke er befordrende for langsigtede og bæredygtige løsninger. Vallgårdas bud på kvalificerede løsninger er strukturændringer. Skolebørnsundersøgelsen (1997-1998) viste, at børn, der cykler eller går til skole, har en bedre sundhedstilstand end børn, der ikke gør (Froberg 2006). Desuden var de børn, der spiste morgenmad, mere aktive end de børn, der ikke gjorde.

Grunden, til at disse bæredygtige og måske komplekse løsninger ikke er så populære hos politikerne, kan dels tilskrives, at eventuelle resultater ikke når at blive synlige i den korte valgperiode, dels at kravene om evidens er så store, at det kan afskrække politikerne fra at handle langsigtet. Vi mener, at det derfor kan være nærliggende, også i forhold til idrætsfaget, at vælge her og nu løsninger med budskaber som høj puls og sved på panden, der er nemme at måle. Dette berører Børge Koch også i interviewet ved at sige, at det er svært at måle handlekompetence, og kan handlekompetence overhovedet måles? I vores optik kan idrætsfaget både indeholde høj intensitet og samtidig udvikle handlekompetence. Her er det altafgørende, hvordan der tænkes undervisning, pædagogik og didaktik.

9.5 Piben har fået en anden lyd?

Bl.a. Bente Klarlund erklærer nu, at tiden er inde til, at vi skal tænke anderledes. Igennem 90'erne og frem til nu har vi den sundhedsfremmende skole rettet interventionerne mod, at den enkelte har skullet udvikle handlekompetence. Sigtet har været, at den enkelte på den måde har kunnet ændre sin livsstil og træffe valg, der kunne gavne den enkeltes sundhed. Hvis vi virkelig vil se en ændret adfærd, er det på tide, at vi ikke udelukkende tænker livsstilsændring, men også tænker over at ændre på strukturerne. Dvs. at fokus ligger i, at det handler om, at samfundet tænker på, at de ydre rammer spiller en afgørende rolle (Klarlund 2008).

Børge Koch udtaler i interviewet, at "vi" efterhånden godt ved, at det, der flytter noget, er at arbejde i paradigme B med læring og dannelse, men at det ofte viser sig svært i praksis. Derfor kommer megen lovgivning til at foregå i paradigme A, hvor "vi" adfærdsregulerer.

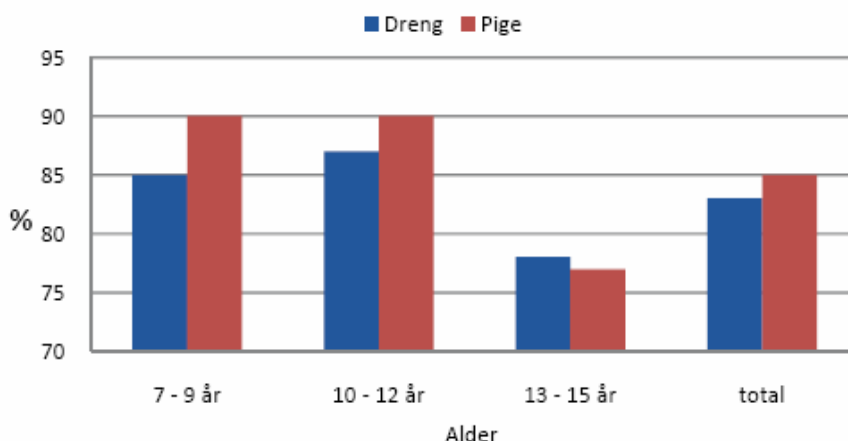
Vi mener, at målet med en bæredygtig sundhedskultur også må indebære en bæredygtig bevægelseskultur. Folkeskolen bør som folkets skole bidrage til langsigtede løsninger på velfærdsstatens sundhedsproblemer i det omfang, det hænger sammen med og giver mening i forhold til skolens formål. Således bør skolerne både indrettes i struktur og organisering i forhold til at fremme bevægelse.

9.6 Motivation for idræt

I forhold til globaliseringsstrategiens ønske om aktive, innovative og handlekraftige borgere, revideredes Fælles Mål for en række fag i folkeskolen. Med Børge Kochs ord in mente ses der

i idrætsundervisningen alt for mange færdige spil. I idrætsforeningerne foregår idræt ofte i bestemte regimer: Svømning, håndbold, fodbold etc.

Figur 6 **Andel børn og unge, der dyrker regelmæssig sport eller motion fordelt på køn og alder (N=1982)**

(Pilgaard 2008)

Af figur 6 ses et fald i andelen af børn og unge, der dyrker regelmæssig sport og motion fra 13-15 års alderen. Der er en tendens til en polarisering mellem at være meget aktiv og meget inaktiv, jo ældre børnene bliver (Pilgaard 2008). Dvs. at idrætsforeningerne ikke formår at fastholde børnenes og de unges interesse. Dette, at børn og unge ikke tiltrækkes af idrætsforeningerne, eller at idrætsforeningerne ikke tiltrækkes af at løse problemer for velfærdsstaten, kunne være anledning til at se sig om efter andre områder at intervenere på for bl.a. at løse problemer på sundhedsområdet. Dette kunne begrunde politikernes interesse i at ønske oprioritering af fysiske aktiviteter i skolen og i idrætsundervisningen for at bidrage til øget sundhed hos børn og unge.

Motivationen for fysisk aktivitet er kompleks. Idrætsundervisningen i skolen skal rumme mange ting. Vi mener, at idrætsundervisningen skal tage ansvaret om at kunne stimulere til glæde ved bevægelse og fysisk aktivitet alvorligt. Børn bevæger sig fordi det er sjovt, og ikke fordi det skal være sundt. Af figuren læser vi, at de nuværende idrætstilbud ikke tilgodeser børn og unge. Man kunne med fordel lytte til deres begrundelser for ikke at dyrke regelmæssig sport eller motion. Ser vi på kommunerne, Team Danmark og efterskoler med idræt som profil, tegner der sig et billede af stor søgning af aktive børn og unge. I henhold til konklusio-

nerne i 'Kvalitet i idrætsundervisning' ses en kompleksitet i, hvad der gør idrætsundervisningen god og vedkommende for eleverne (Rønholt 2007). Bl.a. derfor mener vi, at idrætsundervisningen bør tage sit udgangspunkt i det brede idrætsbegreb. Således vil der være noget for alle elever og en chance for at inspirere og stimulere til glæde ved bevægelse, som rækker længere end til skolens to lektioner, vil opstå.

9.7 Ulighed i sundhed – livsstil eller levevilkår?

Signild Vallgård bidrager til diskussionen om ulighed i samfundet ved at sige med Mark Twains ord:

Hvis ens eneste værktøj er en hammer, får ens problemer en tilbøjelighed til at ligne søm (Vallgård 2005).

Med dette henviser hun til, at det er afgørende om problemløsning af social ulighed tænkes på individniveau eller på strukturniveau. Dette får konsekvenser for udfaldet. Vallgårdas budskab er, at den politiske styring bør fokusere på løsninger, der handler om levevilkår frem for livsstil, men at de to unægtelig hænger sammen. Der skal tænkes i universelle løsninger, så der ikke kun interverneres i forhold til udsatte grupper. Det er naivt at antage, at udsatte grupper vil henvende sig på eget initiativ (Vallgård 2005).

Tænkes der i strukturel forebyggelse, er det en form for myndighedsudøvelse, hvor individet bliver styret. Men ifølge Foucault er styring ikke udelukkende negativt, men hele tanken og ideen med governmentality–analysen er jo at frembringe og belyse de magtstrukturer, som individet er underlagt – og når disse er kommet frem i lyset, kan mennesket tage et oplyst, reelt og moralsk valg.

Martin Elmbæk Knudsen udtaler, at idræt i hans øjne sagtens kunne være mere teoribaseret, forstået på den måde at eleverne skal have mere viden for at kunne foretage valg på et seriøst grundlag. Børge Koch lægger også stor vægt på hele handlekompetence-aspektet, især nævner han faghæftet for sundhed som et bud på, hvorledes der kan arbejdes med dette.

Det viser sig, at børn og unge er optaget af deres sundhed, og de vil gerne tage et medansvar og involveres i sundhedsfremmende projek-

ter. Et øget fokus på sundhed som lære- og dannelsesproces er derfor essentielt (Wistoft 2009).

Denne opgave har hele vejen igennem været optaget af magt og styring. Handlekompetencebegrebet og tanken om empowerment kan opfattes som metode til selvstyring. Vi antager, at Foucault ville opfatte begrebet som en produktiv måde at få folk til at gøre noget, magthaverne ønsker. I analysen af Foucaults magtperspektiv som styring, ses et paradoks. På den ene side skabes frie og handlekompetente individer, men processen sker igennem en reguleret styring.

10. Metodekritik

Efter endt analyse og diskussion af analysens resultater har der for denne opgave været nogle vigtige kritikpunkter, som er relevante at få belyst her, da de bibringer til helhedsforståelsen af løsningen på denne opgaves problemformulering.

10.1 Validiteten af det kvalitative interview

Helt overordnet fremføres der kritik af det kvalitative forskningsinterview som metode. Vi har undervejs forholdt os til flere af de udfordringer, der ligger i denne metode. Denne opgave har undersøgt en sag set fra forskellige vinkler for at få viden inden for et bestemt problemfelt. Dette er lykkedes, men med det forbehold, at vi har at gøre med tre informanter, der taler på baggrund af deres arbejdsfunktion. Det vil sige, at de for det første er repræsentative for et niveau. For det andet taler de ud fra deres personlige erfaringer, som ikke nødvendigvis deles af alle inden for deres felt. For det tredje har de en arbejdsgiver, som de skal stå til regnskab overfor. Det vil sige, at vi må formode, at har gjort sig nogle overvejelser over svarmuligheder, hvorfor vi ikke kan antage, at det er den fulde sandhed. Vi stiller os endvidere kritiske over for de ikke altid entydige svar, vores informanter har givet. Det gør, at vores tolkning spiller en afgørende rolle i analysen og diskussionen. Det giver os anledning til at stille os kritiske over for, hvor tro vi har været mod det, de har sagt.

10.2 Vore og informanternes forforståelser

Efter at have lyttet vores interview igennem, kan vi nu erfare, at udformningen af spørgsmål spiller en stor rolle i forhold til det udfald, analysen giver. I retrospektiv kunne vi have formuleret os anderledes, spurgt mere uddybende ind til begreber, som vi qua vores baggrund antager som almenviden. Endvidere kunne det have været relevant at have stillet andre spørgsmål.

En styrke ved interviewsamtalen er, at den kan gribe mangfoldigheden i interviewpersonens synspunkter på et tema (Kvale 1997). Når det så er sagt, kan mangfoldigheden og kompleksiteten – optagetheden af emnet også gøre, at informanten i det semi-strukturerede interview taler om emner og områder, som ikke er relevante i belysningen og undersøgelsen af problemfeltet.

I forhold til valg af informanter kunne udfaldet af analysen have været anderledes, hvis vi havde benyttet nogle andre kilder. Vi kan se nu, at det havde været interessant at have interviewet eksempelvis en række folkeskolelærere og hørt deres syn på idrætsfagets udvikling og rolle i forhold til sundhed.

10.3 Valg af teoriramme

Grunden til, at valget faldt på Foucault og fortolkninger af hans arbejde og begreber, var vores optagethed af, hvorledes styring og selvstyring udfolder sig inden for vores arbejdsfelt. Undervejs i processen fandt vi, at det ligeledes kunne have været en opgave at se på problemstillingen genealogisk. Hvorledes er sundhed i den grad kommet på dagsorden? Hvad er historien bag? Dette faldt ikke inden for rammerne af denne opgave. Helt overordnet kunne det have været interessant at betragte feltet ud fra en anden teoriramme.

11. Konklusion

Formålet med dette masterprojekt var at undersøge, hvordan idræt i folkeskolen kan bidrage til kvalificeret løsning af velfærdsstatens sundhedsproblemer. Med udgangspunkt i governmentality som styringsanalytiskredskab iagttages og problematiseres hvordan styring, magt og viden forbindes og med hvilke konsekvenser i forhold til idrætsfagets position i et sundhedsfremmende perspektiv.

Vi har med governmentality-analysen synliggjort, at faghæfternes indhold og formål er en måde at styre, hvorvidt sundhedsperspektivet skal inddrages i idræt og i hvilket omfang. Desuden ses, at idrætslærerne stadig har ret stor metodefrihed i forhold til at planlægge og udføre undervisningen i forhold til disse mål.

Analysen afdækker at idrætsfaget kan bidrage kvalificeret til løsningen af velfærdsstatens sundhedsproblemer på en række områder. Overordnet set er rammerne for idrætsundervisningen udstukket fra undervisningsministeriet. Disse rammer, i form af Fælles Mål, er magtteknologier, der har betydning for hvilken undervisning, pædagogik og didaktik, der ønskes. Disse bør have indflydelse på den undervisning, der finder sted.

På organisationsplan kan skolens ledelse bidrage til at kvalificere idrætsfaget ved at ansætte uddannede idrætslærere, prioritere anvendelse og implementering af idrætsfaghæfte og sikre en rød tråd i forhold til bevægelse og sundhed gennem skoleforløbet og i forhold til SFO.

Helt overordnet kan der på strukturniveau i skolen tænkes i levevilkårsdimensionen frem for livsstilsdimensionen, således at interventionerne rammer alle målgrupper, at der er ressourcer til kvalitet i interventionerne, samt at der tænkes langsigtet.

Af analysen og diskussionen fremgår det, at spændingsfeltet om idrætsfagets udformning og formål tager sit udgangspunkt i forskellige værdisæt og dannelsessyn på idræt. Herunder hvorvidt idrætsfaget skal varetage sundhedsundervisning. Kampen om idrætsundervisningen handler også om, om faget skal rumme for meget – og på den måde ikke bidrage kvalificeret til hverken dannelse eller fysiologisk sundhed.

12. Perspektivering

Arbejdet med denne opgave, har været en søgen efter viden om, hvad der er på spil i debatten vedrørende idræt og sundhed i skolen.

Idræt kan bidrage kvalificeret til løsning af nogle af velfærdsstatens sundhedsproblemer. Dog vurderer vi, at det er en forudsætning, at der fra politisk hold tages hånd om strukturelle og organisatoriske forhold, forstået på den måde at skolerne gives ressourcer og rammer, så de kan løse opgaven kvalificeret. Faghæfterne og den enkelte skole kan ikke pålægges ansvaret alene. Hvis vi skal gå fra handleplaner og strategier til implementeringsplanet, er det en forudsætning, at politikerne tør handle. Endvidere er løsninger på sundhedsproblematikkerne så komplekse, at politikerne må have øje for, at folkeskolen ikke er den eneste interventionsmulighed.

På skoleområdet må den politiske styring gå i retning af at ændre på strukturerne. Det handler om at få nogle gode vaner, og hvis diskursen er fitness, BMI og kondital, opnår vi ikke livs-lang læring/dannelse og bæredygtig sundhedsfremme. Kunne det være interessant at uddanne sundhedsambassadører i skolerne? Og se på det som udøvelse af positiv magt selv om det er en top-down styringsteknologi? Sammenligner vi USA med Danmark, kæmper USA med det forskere kalder ”fedmeepidemi”, og som et middel i denne bekæmpelse ses fitness. På baggrund af analysen kan man frygte, at det danske skolesystem er i en proces, hvor det kopierer den amerikanske model for fysisk aktivitet, at idrætsfaget i folkeskolen skal planlægge aktiviteter for aktiviteternes positive fysiologiske indvirkning på sundheden. Vi mener ikke, at den amerikanske model direkte kan kopieres til Danmark, da de problemer, USA kæmper med, er på et helt andet stadie, og kulturen er væsentlig anderledes end den danske.

Både faghæfte for sundhed og faghæfte for idræt fokuserer på handlekompetencebegrebet. Samtidig fastslår undersøgelser, at viden ikke nødvendigvis fører til hensigtsmæssig adfærd. Selvom der er opnået en forståelse og erkendelse kan individet vælge både til og fra det sunde valg.

Efter undersøgelsen og analysen rejser der sig spørgsmålet om yderligere forskning ville kunne bidrage med, hvordan idrætsundervisningen i folkeskolen således må anskues og skal tilrettelægges for at opnå sundhedsmæssige effekter, som er bæredygtige i et længere perspektiv. Vi mener, at politikerne har evidens nok til at begynde at implementere tiltag, der anvender denne forskning.

13. Litteraturliste

Andersen, Lars Bo og Froberg, Karsten: *Sundhedsmæssige aspekter af fysisk aktivitet hos børn - et treårigt forsøg i to kommuner ved København: Ballerup og Tårnby*, Sundhedsstyrelsen, 2006

Andersen, John og Jørgen Elm Larsen: *Velfærdsstatens Sociologi*. Kap.8, s.160- 183. I: Andersen, Heine (red.): *Sociologi – en grundbog til et fag*. 3. udgave, Hans Reitzels Forlag, 2004

Danmarks Evalueringsinstitut: *Idræt i folkeskolen. Et fag med bevægelse*. Danmarks Evalueringsinstitut, 2004

Dean, Mitchell: *Governmentality. Magt og styring i det moderne samfund*. Forord mm. samt kapitel 1: *Nøglebegreber og centrale temaer*. Side 7-85, Forlaget Sociologi, 2006

Ejstrup, Steffen: *Lærere: Nu bliver idrætstimerne et frikvarter*. Politikken, 17. marts, 2009

Forebyggelseskommissionen: *Vi kan leve længere og sundere – Forebyggelseskommissionens anbefalinger til en styrket forbyggende indsats*. Forebyggelseskommissionen, april 2009

Foucault, Michel: *Overvågning og straf. Fængslets fødsel*. Heri kap. 3: *Panoptismen*. Side 211-245. DET lille FORLAG, Frederiksberg, 2002

Froberg, Karsten og Andersen, Lars Bo mfl.: *Copenhagen School Child Intervention Study (CoSCIS)*. Sundhedsstyrelsen, 2006

Froberg, Karsten m.fl: *Physical activity and clustered cardiovascular risk in children: a cross-sectional study (The European Youth Heart Study)* Lancet, 2006

Ibsen, Bjarne og Ottesen, Laila: *Forsamles og forenes om idræt*. Lokale og anlægssfondens skriferække, 5. december, 2000

Ibsen, Bjarne: *Indledning* side 7-26, I: *Nye stier i den kommunale idrætspolitik*, Idrættens analyseinstitut, 2009

Iversen, Lars: *Forebyggelse og sundhedsfremme*. Kap. 12. I: Iversen, Lars m.fl.: *Medicinsk Sociologi*. Munksgaard, 2002

Kaspersen, Lars Bo: *Danmark i verden*. Hans Reitzels Forlag, 2008

Klarlund Pedersen, Bente: *Motion på recept*. Kap. 22 side 137-149. Nyt Nordisk Forlag, 2005

Klarlund Pedersen, Bente: *Med lov skal sundhed fremmes*. Dagbladet Politiken 22. april, 2008

Knudsen, Martin E. og Lange, Dorte: *>Clinch<*, Undervisere, april 2009

Kvale, Steiner: *Interview – en introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. 7. oplag, Hans Reitzels Forlag, 2002

Lindgren, Sven – Åke: *Michael Foucault*. Side 331-349, I: Andersen, Heine og Kaspersen (red): *Klassisk og moderne samfundsteori*, 4. udgave, 2. oplag, Hans Reitzel Forlag, 2007

Lissau, Inge: *Forebyggelse af overvægt med skolen som arena*. Sundhedsstyrelsen, Viden- og dokumentationsenheden, 2006

Mandag Morgen: *Er sundhed et personligt valg? – et debatoplæg om forebyggelse i Danmark*. Sammenfatning, Huset Mandag Morgen og Tryg Fonden, 2006

Mandag Morgen: *Risk & Opportunity report 2009*. Kap. 1, Huset Mandag Morgen, 2008

Mik-Meyer, Nanna og Villadsen, Kaspar: *Foucault: Den bevægelige velfærdskritik*. Kap. 2 side 16-43, I:

Magtens former – sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren. 1. udgave, Hans Reitzel Forlag, 2001

Møller, Lisbeth og Pedersen, Gitte Ibsen: *Idræt og sundhed - to rationaler*. Kap. 8, side 247-266, I: *Nye stier i den kommunale idrætspolitik*, Idrættens analyseinstitut, 2009

Ottesen, Laila; Krustrup, Birgitte R.; Jeppesen, Rikke: *Motionsfodboldens sundhedsfremmende potentiale – en analyse af sociale netværk og deres betydning*. Institut For Idræt, Københavns Universitet, 2009

Pedersen, Inge Kryger: *Sport – et sociologisk laboratorium*. Kap. 17, s. 328-345. I: Andersen, Heine (red.): *Sociologi – en grundbog til et fag*. 3. udgave, Hans Reitzels Forlag, 2004

Pestoff, Victor A.: *Den tredje sektor og civilsamfundet – nogle begrebsmæssige overvejelser*. I: Rasmussen, Elisabeth Toft og Nielsen, Inger Koch (red.): *Den tredje sektor under forandring*. Kap. 2, side 17–50, SFI, København, 1996

Pilgaard, Maja: *Danskernes motions- og sportsvaner 2007 – nøgletal og tendenser*. IDAN, juni, 2008

Regeringen: *De nationale mål og strategier for folkesundhed 2002-10*. Regeringen, september, 2002

Regeringen: *Fremgang, Fornyelse og Tryghed. Strategi for Danmark i den globale økonomi – de vigtigste initiativer*. Regeringen, marts, 2006

Regeringen: *Kommunalreformen 2007*. Regeringen, Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2007

Rønholt, Helle m.fl.: *Kvalitet i idrætsundervisning. En undersøgelse af idræt i 8. - 9. klasse*. IFI, KU, 2007

Saltin, Bengt og Klarlund Pedersen, Bente: *Fysisk aktivitet – håndbog om forebyggelse og behandling*, Sundhedsstyrelsen, 2004

Saltin, Bengt og Klarlund Pedersen, Bente: *Håndbog om fysisk aktivitet - Del II Børn og unge: Fysisk aktivitet, fitness og sundhed*. Sundhedsstyrelsen, 2005

Sørensen, Karsten m.fl.: *Inspiration til folkeskolens sundhedsundervisning – sund hele livet*. Undervisningsministeriets temahæfteserie nr. 2, 2007

Terp, Lene B: *Erfaringer med: Mål, evaluering og progression i idrætsundervisningen*. SKUD, 2007

Thing, Lone Friis og Ottesen, Laila: *MacDonaldisering af den danske idrætskultur. Krydspres - sport, medier og udøvere*. Red. af Madsen, Bo Vestergård mfl.: Idræthistorisk Årbog 2008, Syddansk Universitetsforlag, 2008

Undervisningsministeriet: *Folkeskolen formål*. Fra lovbekendtgørelse nr. 1195 af 30. november, 2006

Undervisningsministeriet: *Fælles Mål – Faghæfte 6 – Idræt*. UVM, 2009

Undervisningsministeriet: *Fælles Mål – Faghæfte 21 – Sundheds- Seksualundervisning og Familiekundskab*. UVM, 2009

Vallgård, Signild. *Folkesundhed som politik*. Århus Universitetsforlag, 2003

Vallgård, Signild: *Hvad er sundhedsfremme? – En analyse af begrebet og styringsmetoderne*. *Sundhedsfremme og forebyggelse*. Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund, nr. 3, 2005

Vallgård, Signild: *Livsstilssygdomme – en misvisende betegnelse*. Ugeskrift for Læger, 24. januar, nr. 4, 2005

Vallgård, Signild og Koch, Lene: *Forskningsmetoder i folkesundhedsvidenskab*. 3. udgave, 1. oplag, Munksgaard, 2007

WHO: <http://www.who.int/en/>

Wistoft, Karen: *Kommunerne skal involvere børn og unge i sundhedsindsatsen*. DPU, 28. april, 2009